پښتو !

ستا میني بوداپیست ته بوتلم

(سفرنامه)

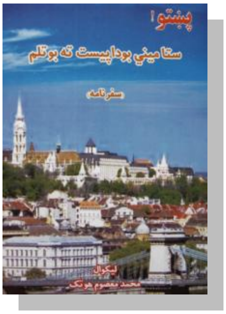

لیکوال

محمد معصوم هوتک

Download from; aghalibrary.com

مازيګر و ، چي داروانښاد خواجه محمد ٌ فيضٌ دمغفرت له پاره مود وروستي ځل له پاره ددوعالاسونه پورته کړل اودسيدجمال الدين افغاني له مسجدڅخه راووتو. خلګ غولۍ غولۍ کېدل. ټاکل سوې وه دنيويارک په لانګ آيلينډ کي به په هغه مېلمستياکي ګډون کوو ، چي دعلامه رشادپه وياړدهغه ديوه مخلص وطنوال فيض الرحمن له خواجوړه سوې. اصلاً موږد علامه رشاد په ملګرتياله ويرجينيا څخه دهمدې مېلمستياله پاره رارهي سوي و ،چي دخواجه مرحوم په پاتا باندي ورو ستره خبرسوو. دخلګوپه ګڼه ګونه کي ډاکټرتوريالی اميري زما خوا ته راغی اوراته وېويل : ٌ ډاکټرحبيب الله حبيبي درته منتظر دئ. ته به له هغه سره په موټرکي ولاړسې.ٌ ماورتــه ښه کړه اوځان مي د ډاکټرخوا ته ورساوه. لانګ آيلينډ ته مودتګ په لارکي له يوې خوا او بلي خوا ښه تودبانډاروکړاودهغه په ترڅ کي يې راته دپټي خزانې ديوې بلي نسخې دسته والي خبره وکړه اووېويل چي دانسخه په هنګري کي خوندي ده.

له ځان سره مي وويل : دپټي خزانې ټيکه داري لکه چي زماپه پچه ختلې ده ، هرڅوک چي په دې باب څه واوري ، ترماپوري يې رارسوي. ددنياعجب نظام دئ .چاته له نيکه ګانوڅخه باغونه وجايدادونه وخزانې پاته سي ، چاته شخړې و بدۍ وپيکړې. د خدای (ج) احسان دئ چي ماته له نيکونوڅخه بدۍ نه دي راپاته ، خو خزانه ! راپاته ده. داخزانه پټه ده ، له جنجاله ډکه ده ، څوک ورته د شک وترديدپه سترګه ګوري ، په خزانوکي يې نه شميري ، سره زريې نه ګڼي ، وايي کوټ په ګډ سوي دي ، .... زه دنيکونوخزانې کله کله په جنجالوکي ښکېل کړی يم . داخزانه که دتصادف له مخي زما له کورنۍ سره تړل سوې ده ، خوچي رشتياسي په عامه شتمنيوکي هم راځي. يوه خبره چي مي تل په زړه کي راګرزي هغه داده چي داخزانه که زردي ، که کوټ. دبل چايې

Download from; aghalibrary.com

څه ؟ ماخودنوروپه خزانوکي دلاسوهني حق هيڅکله هم ځان ته نه دئ ورکړی. هرڅوک پوه سه ، خپلي خزاني يې.

زه پټه خزانه دربنيم ، هغه کتاب چي دتاريخي تسلسل په حکم زمانوم ورسره تړلی دئ. پټه خزانه زما دمشرنيکه حاجي محمداکبر هوتک (۱۲۳۸ ـ ۱۳۱۷هـ ق) له پاره استنساخ سوې ده ، داروانبناعلامه عبدالحي حبيبي (۱۲۸۹ـ۱۳۶۳ش) په لاس خپره سوې ده. تر خپرېدلو او عامېدلووروسته يې مخالفين اوموافقين موندلي دي. په تاييد اوترديدکي يې کتابونه ليکل سوي دي اوزه هم دخانداني روايتو او ځينومجبوريتوپه حکم ددغه اوږده خوجنجالي جريان ديوه برخه وال په توګه پاته سوی يم. ماهم دپټي خزانې په باب ليکني کړي دي اودپوخ کانې په نامه مي يوکتابګوټی هم په ۱۹۹۲ع کال ليکلی اوله کاناډا څخه خپورکړی دئ. دپټې خزانې په برخه کي زمادريغ له هماغه اول پيل څخه دنوروله دريځونوسره توپيردرلوداولري يې. زه هيڅکله پټې خزانې ته ديوه مقدس کتاب په سترګه نه ګورم ، چي خبري کول اوکره کول دي يې يوه لويه ګناه وي. زه پټه خزانه دپښتوژبې اوادبياتو د پخواني تاريخ يوه کړۍ بولم ، نه ټول تاريخ. دنقداوکره کتني وړيې بولم اودناسمو روايتولرونکي ګڼم. زه دپټې خزانې په نامه ديوه کتاب دموجوديت مدافع يم ، چي زموږپه کورنۍ کي خوندي ساتل سوی و ،نه دهغې دمحتوياتوعام وتام دفاع کوونکی. زه داخبره له امکانه ليري نه ګڼم چي په پټه خزانه کي به دکاتبانو، ناسخان او کاپي کوونکوله خوا لاسوهنه سوې وي اولکه په نوروډېروتاريخي او ادبي متونوکي چي ددغه رازلاسوهنوخورازيات مثالونه سته ، په پټه خزانه کي به هم وي. لکه په نوروتاريخي متونوکي چي ناسم روايتونه سته ، په پټه خزانه کي به هم وي. زه دپښتانه اوپښتو ژوند هيڅکله له پټې خزانې سره تړلی نه بولم. پټه خزانه دپښتويومهم کتاب دئ خو پښتو

Download from; aghalibrary.com

اوپښتانه له پټي خزانې پرته هم ژوندي وه اوژوندي به وي ، خوارېه ادبيات يې درلودل اولري به يې . ددغه شان دريغ په درلودلوسره مې هروخت تلوسه وي چي که ددې اثريوه بله نسخه وموندل سي ، لږترلږه به د مسئلې يوارخ له خرځنبې ووزي اود پښتوادبياتوتاريخ ليکونکي به په پوره زړه ورځخه استفاده وکړي . زماپه دغه شان هيله او اميد باندي زماليري اونږدې دوستان خبرهم دي . دوی چي هروخت دپټې خزانې په باب په کوم باوري يانا باوره انکشاف باندي خبرسوي دي ، ماته يې حال راکړئ دئ . زه يې په جريان خبرکړې يم . ښه داخبره به پرهمدې ځای پرېږدم.

خبره لانګ آيلينډ ته دمېلمستياپه باب وه خوزماڅخه پربله ولاړه . مېلمستياتېره سوه . په هغه وخت کي په افغانستان کي دطالبانو واکمني وه،استاد(رح)دطالبانودراتګ اوموفقيت عوامل وځېړل اود طالبانوترراتګ وړاندي يې د افغانستان دتجزيه کېدلوخطرات بيان کړل اودځوانانوپوښتنوته يې جوابونه وويل . زه په نيويارک کي ترڅو ورځوتم کېدلووروسته کاناډا ته ستون سوم .(له علامه استادسره دا زما وروستی ديدن و) . په کاناډا کي مي څوورځې وروسته دډاکټر حبيب الله حبيبي له خوادايميل له لاري ځيني ليکونه اويادوني ترلاسه کړلې (۲۵سپټمبر۲۰۰۳ع) او په هغوکي يې راته ليکلي وه:

Download from; aghalibrary.com

Dear Hotak:

Here are Dr.Katona’s postings on the internet and two emails to me: Her name on The Afghan Forum was Lea or Lea2 .

ترجمه:

ګرانه هوتکه:
دادي دډاکټرکاتوناهغه موادچي په انټرنيټ کي يې خپاره کړي دي او دغه رازهغه دوه ايميله چي ماته يې رااستولي دي. ددې نوم په افغان فوروم کي (Lea) يا(Lea2) دئ.

تردې وروسته يې دالاندي معلومات راکړي وه، چي زه به يې کټ مټ له تصرفه پرته له ترجمې سره راوړم:

Download from; aghalibrary.com

Dear Estragon,

The existence of this book already than a century well-known for Europan orientalists.

The only problem that its item title is not Pata Khazana, it is along with some Persian fragments, with Herati copy of Gengiz Nameh (known here as the secret history of the Mongols). So, who is not familiar with the collection, can find only by chance. I found consciously, well-known Hungarian orientalists and historians attracted my attention.

ترجمه:

ګران استراګون ،

ددغه کتاب موجوديت اروپايي ختيځپوهانو ته نزدې يوه پېړۍ کيږي ، چې پوره څرګند دئ.

يوازنی مشکل دادئ چې نوم يې پټه خزانه نه دئ ، هغه له کوم فارسي اثر،دچنګيزنامې ديوې هراتۍ کاپي سره يو ځای دئ. داکاپي دمغولو دپټ تاريخ په نامه ياده سوې ده. څوک چې له دغه کلکسيون سره بلدنه وي ، هغه به يې په ناڅاپي توګه پيدا کوي. ما د يوڅرک له مخې هغه وموندله . دهنګري ښومشهورختيځ پوهانو او مورخينوزماپاملرنه هغه لورته وروا ړوله.

Originally posted by Lea2:

Dear Matinjan and Dear Brother Logari,
I should like to inform you that Pata Khazana has a nice, early manuscript in the Oriental Collection of the Library of the Academy of Science of Hungary. No doubt, this is original. Everybody is welcomed who wants to see it, I should like to guide there any Forum member with pleasure.
This is from the collection of Prof.Vambery, donated the library in the XIX century. I ensure all of you, that time there was no Afghan in the Austrian-Hungarian Monarchy- and Hungarian weren't interested in falsification of Pashto linguistic memorials.

ترجمه:

ګرانه متین جانه او ګران وررلوګري،
زه باید ستاسي ترغوږه دوررسوم ،چي دپټي خزانې یوه ښکلې پخوانۍ نسخه دهنګري دعلوموا کاډیمۍ دختیځونسخوپه کلکسیون کي ستهدانسخه بېله شکه اصلي نسخه ده . هرڅوک که يې غواړي ووينې ، خدای دې راولي . زه به دفوروم هرغړي ته په خوښۍ سره لارښوونه وکړم.
دانسخه دپروفیسرویمبري له کلکلسیون څخه ده چي په نونسمه پېړۍ کي يې کتابتون ته بخښلې و. زه تاسي ډولوته ډاډ درکوم چي په هغه وخت کي په اتریش ـ هنګري پاچهۍ کي کوم افغان نه واود هنګري خلکو ددپښتوژبنیوآسارو له جعل کولوسره کومه دلچسپي هم نه درلوده.

Lea,
I wrote an email to Sánta Zoltán – to the Academy of Science in Budapest, and I was told that there is no such a book in that place.

Here, you can call them –this is the phone #:
Tel: (1) 302-0456

Or you can write them a letter:

Magyar
Tudományos
Akadémia
H-1051 Budapest
Roosevelt tér 9.
(1) 411-6100

ترجمه:

لي ،
ماپه بوداپست کي دعلومواکاډيمۍ، سانتازولتان ته ايميل وکيښ
اوراته وويل سوه چي په هغه ځای کي دغه رازکتاب نسته.

دادئ دهغوی دتيلفون نمبراوتاسي کولای سئ تيلفون وروکړئ:
(۱) ۳۰۲_۰۴۵۲

که موغوښتل ليک ورولېږئ ، دايې پته ده:

Magyar
Tudományos
Akadémia
H-1051 Budapest
Roosevelt tér 9.
(1) 411-6100

Lea2
Member posted 04-18-2002 01:45 AM

Dear Abu Sayed,

As well as I’ve promised hereby the catalogue and fond data of Pata Khazana.

Magyar Tudományos Akademia Konyvtara
Keleti Keziratgyujtemeny Vambery hagyatek
Katalogus szam: III.26.223 Fond szam: Vambery
XIV/ 1869./3.

The address is the same as you know, the central building, Roosevelt ter. I should like to apologize because Hungarian punctuation is missing, but in my E-mail Hungarian orthography is interfering with Arabic. You wrote more exact, than me. I asked Mr. Santa. He is not orientalist and not responsible for the manuscripts of the library, he told, somebody asked him has the library any Pashto manuscripts, he responded that he has no idea. He is not the right person. Mrs. Csanak or Mrs. Horvath can assist you.

Have nice research. I can give you any kin of assistance only with one precondition: you must inform the Forum and all Afghans correctly about the result.

ترجمه:

ګرانه ابوسيد ،

لکه څرنګه چي مي وعده کړې وه دپټې خزانې کتلاک اوفونډ داسي دئ:

Magyar Tudományos Akademia Konyvtara
Keleti Keziratgyujtemeny Vambery hagyatek
Katalogus szam: III.26.223 Fond szam: Vambery

پته يې هماغسي ده لکه تاسي چي ته درمعلومه ده. دروزويلټ په کوڅه کي مرکزي ودانۍ.
زه بخښنه غواړم چي هنګري نقطه ايښوونه راڅخه پاته سوې ده او زماپه ايميل کي هنګري املاء له عربي سره ګډه سوې ده. تاسي يې تر مابښه ليکئ. ما له ښاغلي سانتاڅخه پوښتنه وکړه. هغه نه ختيځ پوه دئ اونه هم دکتابتون دخطي نسخومسئول. هغه راته وويل: يوچا را څخه وپوښتل چي آيا په کتابتون کي پښتوخطي نسخې سته ؟ او ما ورته په جواب کي وويل چي زه نه يم په خبر. نوموړی اصلي شخص نه دئ. ستاسي سره يا مېرمن کساناک يا مېرمن هورروات مرسته کولای سي. په څېړنه کي دي برى غواړم. زه هررازمرسته درسره کولای سم خو په دې مخکيني شرط چي په نتيجه به يې ټول فوروم اوافغانان خبروئ.

Dear Sur Sahaak,

This manuscript had been donated by Prof. Vambery himself in 1885 to the Hungarian Academy of Science. By the legend, Prof. Vambery obtained it from Yaqub Khan, from Heart.

I have seen the manuscript before some years. I couldn’t examine carefully, but for me, it seemed complete. This is along with some other, fragmented Persian manuscripts. This is a XVIII century copy.

If you need any further information, I am at your service.

Best Regards

Dr. Nasrin (“Lea”)

ترجمه:

ګرانه سور سهاک،

دانسخه پروفيسروېمبري پخپل لاس دهنګري دعلومو اکاډيمۍ ته په ۱۸۸۵کي بخښل سوې وه. ده دهرات له يعقوبخان څخه ترلاسه کړې وه. مادانسخه څو کاله وړاندي ليدلې وه خوپه دقت سره مي ونسواى کتلاى. ماته بشپړه ښکاره سوه. دانسخه له نورو فارسي نسخو سره ده او د اتلسمي پېړۍ کاپي ده.

که مو نورو معلوماتو ته اړتياوي، زه مو په خدمت کي يم.

په مينه.

ډاکټرنسرين (لي).

Dear Dr. Habibi,
This is the time to introduce Pata Khazana to Hungarian public. A magazine ordered from me an article to introduce the three manuscripts, focused on the manuscript of the Vámbéry collection. After the introduction of Pata Khazana to Hungarian public, after the edition of the article I can send you the requested some pages or comments for the Internet.
Surely I will send you an original copy of the article by post. Please write me, what do you know, in which circumstances did Professor Habibi find the first manuscript?

Respectfully Yours
Dr. Katona

ترجمه:

ګرانه ډاکټرحبيبي،
اوس ددې وخت دئ چي پټه خزانه دهنګري خلکوته وروپېژندل سي . يوې مجلې ماته دويمبري دخطي کلکسيون ددريونسخودمعرفي کولوپه باب ديوې مقالې فرمايش راکړ. دپټې خزانې دمعرفۍ اود نومورې مقالې ترخپرېدووروسته زه کولای سم تاسي ته لازم مخونه ياتبصرې دانټرنيټ له پاره درولېږم.

دمقالې اصلي کاپي به هرومرودپوستې له لاري درواستوم . مهرباني وکړئ ، راته وليکئ چي پروفيسرحبيبي لومړۍ نسخه څرنګه اوڅه رازوموندله ؟

په درنښت
ډاکټرکاتونا

****

دامعلومات راته ترلوستلووروسته ډېرڅاڅمن ښکاره نه سول ، نېخه چي ولي؟ خود سباورځي دځېړني له پاره مي راسره خوندي وساتل اوله ځانه سره وپتېيله ،چي ددي موضوع سپيناوی به کوم اوددي مقصد له پاره باید بوداپست ته یوسفروکړم . په همدې چورتونوکي وم ،چي ددعوت خپروني په ویبپاڼه (۲۸ حمل ۱۳۸۲= ۱۷مه داپریل ۲۰۰۷ع) کي مي د اجمل مقصودي په قلم په انګليسي ژبه یوه مقاله ولوستله ، چي سر لیک يې (Pata Khazana- a response to its attackers!) و . ددې مقالې په یوه برخه کي په هنګري کي دبوداپست دعلوموا کادیمۍ دخطي نسخودارمین ویمبري په کلکسیون کي دپټې خزانې دیوې نسخې خبره یاده سوې وه اومنبع يې هماغه د(Dr.Katona) معلومات وه چي دبوداپست په (Magyar Nemzet Magazin) مجله کي یې د۲۰۰۳ع کال دنومبرپر۲۲مه خپره کړې وه . ددعوت ویبپاڼې په دغه مقاله کي ویل سوي وه چي دانسخه ارمین ویمبري په ۱۸۵۹ع کال کي په هرات کي له یعقوب خان څخه ترلاسه کړې وه . دارمین ویمبري په باب يې کښلي وه چي:

مجارختیځپوه اوسیاح ،ارمین ویمبري په ۱۸۳۲ کال زېږېدلی و. تر لومړنیوزده کړو وروسته يې زیات وکم شل ژبې اولهجې زده کړلې . تهران اومکې ته يې سفرونه وکړل اوڅومیاشتي يې دآسیا په وچودښتو کي له درويشانوسره تېري کړې . دی خپلي آرزوته ورسېداوخیواته له رسېدوسره سم يې له خان سره دوه واره وکتل . وروسته دبخارا له لاري سمرقندته ورسېد. هورې امیروربانديې بدګومانه سواونیم ساعت یې له ځان سره وساته ،خودی ترازموینبت بریالی ووت اواميرنه یوازي لـه" رشیدافندي" څخه (ویمبري په دغه نامه یادېدئ) خوښ سو ، بلکي ښه زیات سوغاتونه يې هم ورکړل . دی وروسته زړه نازړه هرات ته

ولاړاو هورې له درو ښتانو څخه بېل سو. په هرات کي يې له يعقوبخان سره

وکتل او هغه ورته د پټې خزانې نسخه ورکړه. تر دې وروسته ، ارمين ويمبري په يوه قافله کي تهران ته ستون سو او په پای کي د ۱۸۶۴ کال په مارچ کي د تريبيزوندا او ارض روم له لاري قسطنطنيې ته ورسېد.

*****

د دې مقالې داوروستۍ برخه راته نوې وه او د دې خبري مې بيا بوداپست ته د سفر اراده ټينګه کړه.

په لويديځو هيوادو کي چي څوک ژوندکوي ، هغوی ته د دې ځايو سرګردانه ژوند معلوم دئ، چي د چايوه تربلي نه رسيږي. زماد بوداپست سفرهم په دغه سرنوشت اخته و. په دې ترځ کي زما پخواني اشنا ښاغلي عبدالعلي رسول زاده د سويډن د مالمو په ښار کي د(مورنۍ ژبې پښتو کنفرانس) په غونډو کي د ګډون بلنه راکړه او را څخه وېي غوښتل چي په دغه غونډه کي د افغانستان کي د ښووني اوروزني د تاريخچې او هم يې پر څنګ د کورسو د ښوونکو د ځينو ستونزو په باب ورته وږغېږم. ورسره " ښه " مې کړه او دا مې بوداپست ته د سفريوه موقع هم وګڼله. له ځان سره مې وپتېيله چي د کنفرانس ترپای ته رسېدلو وروسته به بوداپست ته ځم . د ۲۰۰۷ع کال د اپريل په پای کي د سويډن د مالمو ښارته ورسېدم. ټاکل سوې وه چي کنفرانس د همدې مياشتي پر ۲۰-۲۱ ورځو جوړېسي . په دغه ښار کي زما موراومنځوی وروړهم اوسي . له هغوی سره مې هم له څو کلونو وروسته وليدل. او پرڅنګ مې په ټاکلو ورځو کي د کنفرانس په غونډو کي برخه واخيستله. په دې غونډو کي زما ګډون د افغاني برخه والوله خوامثبت وبلل سو، چي طبيعي ده زما هم د خوښۍ سبب سو. مالمو د سويډن په جنوب کي يو کوچنی ښار

دئ چي دسکانیا(Scania) په ایالت پوري اړه لري . دمالمو اوسېدونکي د۲۰۰۶ع کال داحصائیې له مخي په سلوکي شپږویشت مهاجرین (په بهرکي زېږېدلي) دي . دې ښارته له افغانستان ، یوګوسلاویې ،ډنمارک،عراق،پولینډ،بوزنیا ، ترکیې، چیلي، ایران ،سربیا ،هنداونوروهیوادوڅخه مهاجرین رامات دي . وایي چي د مالموپه ښاریوسل واویاتوکمونه (nationalities) اوسي . دافغانانو کمیونیټي یې د یادوني وړده. دې ښارته لومړني افغان مهاجرد کندهار ښاردبابیانو د کورنۍ غړي دي . په مالموکي اوس دافغانانودوې فعالي اتحادیې سته. دیوې اتحادیې مشرتوب یې دحبیب الله غمخور پرغاړه ده. غمخوردروزګان ولایت څخه راغلی مهاجردئ. دافغانستان پرحالاتو باندي پرله پسې تبصرې اولیکني په افغاني ویبپاڼوکي خپروي . زمااشنادئ اویورازاخلاص راته څرګندوي.

(عبدالعلي رسولزاده ددې کرښوله لیکوال سره)

ترکنفرانس وروسته مي دبوداپست دسفرپروژه رامخته کړه . موږ افغانانوته دي خدای خیرراپېښ کړي ، په هرځای کي چي اوسو ، خپله

بې پروګرامي راسره ملګرې وي . دسفرارادہ کووخوپلان ورته نه تړو. دلته خوچې څوک سفرکوي ، دسفرورځ ، په ټاکلي ځای کي دهوټل ریزرویشن، هورې دهرې ورځي مشخص پروګرام ټول دیوه ټاکلي پلان له مخي سره تنظیم کړي. خوداډول انتظام ته دپښتانه رسېدل ، زماپه خیال څو نورو پېړیو ته اړتیالري. بو داپست ته دسفردسرښتي کارمي د ورور پرغاړه واچاوه. هغه اریان پخپل مصروف ژوندکي څوواره د هغه دفترله اداري ته ولاړ، چي بوداپست ته بې دګروپي سفرپلانونه سرښته کول . خوزمادرخصتیوله ورځوسره دهغوی دپروګرام وختونه نه برابرېدل اوپه نتیجه کي مي تریوې اوونۍ زیات وخت په مالموکي تېرکړاودرخصتیوله پوره کېدوسره سم مي مخ پرکاناډا ونیو. د مالمو شپې خومي په استراحت اوله موراودوستانوسره په لیدنوکتنوکي تیري سوې اوښې تېري سوې خوهغه مقصدچي مادپښتوژبې تر کنفرانس وروسته ځان ته ټاکلی و ، ترسره نه سو.

دهمدې ۲۰۰۷ع کال داکتوبرپرنونسمه نېټه په جرمني کي دافغاني کلتوري ودې ټولني دمعاصرافغانستان دجوړېدودوه سوه شپېتم جشن دنمانځلوپروګرام دجرمني دکولن په ښارکي نیولی واوپرڅنګ یې دافغاني مورخینو(فیض محمدکاتب هزاره،میرغلام محمدغبار، احمدعلي کهزاد،علامه عبدالحي حبیبي اوقاضي عطاءالله خان) په باب علمي کنفرانس په پام کي نیولی و. دې کنفرانس ته یې زه هم وربللی وم اوماته یې دکنفرانس په علمي برخه کي دفیض محمدکاتب هزاره دژونداوآثاروموضوع ټاکلې وه. کنفرانس ته له کابل څخه استاد حبیب الله رفیع اوسرمحقق عبدالله بختاني ، له امریکې څخه پوهانددوکتورحسن کاکړ، له سویډن څخه کاندیداکادمیسن اعظم سیستانی ، له   څخه پوهنوال رسول باوري اوله انګلستان مانچسټر څخه استاد محمداسحق نګارګررابلل سوي وو.

داوارمي نوله ځان سره ټینګ عزم وکړ، چي ترکنفرانس وروسته به بوداپست ته هرومروځم . دسفرټکټ اوهوري دهوټل انتظام مي د ښاغلي زرین انځورپرغاړه واچاوه ، چي کوریې ودان هغوی هم داکار سرته ورساوه . زه داکتوبرپراووه لسمه نېټه له کاناډاڅخه دجرمني پر لوروالوتم.دنیدرلینډ دامستردام په ښارکي ترلنډتم کېدلو وروسته د جرمني دکولن ښارته ورسېدم .دکولن ښار،چي جرمنیان یې دکولیون په شکل اوانګرېزي ژبي یې بیاکولون ته ورته تلفظ کوي ، دجرمني په ختځه برخه کي بن ته نژدې یوښکلی ښاردئ. زه دکولن هوایي ډګرته د په ورځ دسهارپر بجوورسېم. زرین انځورمخکي لاځان هوایي ډګرته رارسولی واودمنتظرینوپه سالون کي راته ولاړو. ښه دمیني روغبړ مووکړ. دمېلمنوپوښتنه مي ځني وکړه ، وېویل: بختانی صاحب ، رفیع صاحب اوډاکترکاکړصاحب دوی راغلي دي . نګارګرصاحب نن شپه راځي اوسیستانی صاحب به سباته راورسیږي . له هوایي ډګرڅخه زموږله پاره ترټاکل سوي استوګنځي پوري دشلوپنځه ویشتو دقیقو لاروه . هغه موپه خوراخواږه باندارسره ووهله . زه چي تېرکال دکولن ښارته دهوتکي غورځنګ...... کي دګډون په نیامت راغلی وم ، دښارپه منځ کي مي ځان ته هوټل نیولی و، خو دا واردکولن په پښتني کمیونیتي کي یودخیرښتن ښاغلي فضل الرحمان ترښاردباندي په پنځوجریبوکي یوه ودانۍ اخیستي ده چي د ودونواوخوښیو له پاره دوه عصري سالونونه ، دمېلمنوله پاره یو کوچنوټی هوټل ، دکلتوري ټولني له پاره دفتراودکنفرانس خونه او یو ښکلی مسجدپکښې دئ. حاجي صاحب دکونړولایت له مخورو څخه دئ اوځه موده یې دولایت مقام سرپرستي هم کړې ده . دی اوزامن یې دپښتني اخلاقوډېرغوره ممثلین دي . دی پخپله مینه ناک ، خنده رویه ، خوش صحبته او دروند پښتون دئ. عمریې ترپنځو شپیتواوښتی دئ. زموږاستوګنځی دحاجي صاحب په هوټل کي و.

(حاجي صاحب فضل الرحمان او هوتک)

انځور صاحب تر اطاقه پوري را سره ملګری و. زما کوټه يې را وښوده او ترلاز مولار ښوونو وروسته یې رخصت واخیست ځکه د سباله پاره د غونډې زیاتره کارونه ددوی پرغاړه وه. ما ته يې د ټولني کتابتون ، چې ددې ودانۍ په کښتني پوړ کي و ، را وښوو او ما هم د ځان له پار هیوه ډ که غېږ کتابونه خپلي کوټې ته ځني را وخېژول. تر لږ دمي وروسته مي پر کتابو باندې را واچول او نور نو پوه نه سوم ، چې څومره ساعتونه د کتاب له معشوقې سره لاس تر غاړه وم.

تر ښه پوره استراحت وروسته مي جامې بدلي کړې. په دغه وخت بختانی صاحب او رفیع صاحب هم را پیدا سول. له بختاني صاحب سره څه کم د ېرش کاله وروسته او له رفیط صاحب مي دوه کاله وروسته بیا ولیدل.

د بختاني له نامه سره د هجري شمسي د ېرشمو کلونو راهیسي اشنا یم. دغه وخت زه په کابل کي د خپل نیکه ، مولوي صالح محمد هوتک سره

او سېدم د مولوي صاحب مرحوم کور د کابل په کوټه سنګي کي و . کوټهٔ سنګي د نوي اباد ېدلو په حال کي وه . له مولوي صاحب سره په کور کي اروښاد عبدالخالق واسعي هم اوسېدی . دغه وخت مولوي صاحب په شوراکي د کندهار وکیل او د شورا د ریاست معین و. اروانښاد واسعي صاحب په پښتوټولنه کي رسمي وظیفه درلوده . د پښتوټولني ودانۍ د پل خشتي جامع په مقابل کي د کابل رود پرشمالي غاړه د نادرشاهي واټ په خوله کي د پومبه وو د دوکانو پرسر واقع وه . دغه وخت د ټولني رئیس اروانښاد ګل پاچاالفت و. دا وخت زمادوړوکتوب زمانه وه او واسعي صاحب به کله کله له ځان سره خپل دفترته بیولم . له اروانښاد واسعي ښخه مي په هماغه وړوکتوب کي اورېدلي وه او وتر اوسه مي لاهم په ذهن کي دیوي خاطرې په توګه خوندي ده ، چي وايي اروانښاد مولاناسیفي به ویل:

دا د پښتوټولنه نه ده ، د پختوټولنه ده . له (پختو) ښخه به یې مراد د ټولني تردفترلاندي د پومبه پلورونکو دوکانونه وه . د پښتو په ځینو لهجو کي د پومبه له پاره د پارسي ژبي د خیل لغت (پخته) کارول کیږي. د پومبه وو د وکانونه د(د پختو دوکانونه) بولي . دا رازالتباسونه د پښتو ژبي په لهجو کي زیات دي . نوري ژبي هم دغه رازملتبس کلمات لري[1].
(۱) نه پوهېږم چي بختاني صاحب به هغه وخت په پښتوټولنه کي غړیتوب درلود ، که یا؟ خو د کابل مجلې په زیاتروګڼو کي به ماد هغوی په نامه شعرونه او مضامین لیدل .ښه ډېرکلونه وروسته چي ماهم د قلم او لیکني له شواخون سره تړون وکړ، بیامي نو د بختاني صاحب په باب ، د هغوی د لیکنو په باب ، د هغوی د رسمي وظیفو په باب معلومات زیات سول . زما په کتبخانه کي د(تذکره الشعراء) هغه ټوک سته،چي

[1] د مولاناسیفي مرحوم له دې ادبي ظرافت ښخه ښونتیجې راوزي او هغه داچي د پښتو په ټولو لهجو کي د خیل لغات سته او دا یوه طبیعي ژبنۍ عملیه ده . دوهم داچي التباسونه هم په هره لهجه کي موندل کیږي.

بختاني صاحب راته اهداء کړی او پخپل خط يې پرليکلي يې دي: " د پښتو ادبياتوځوان محقق ښاغلي معصوم هوتک ته،چه دمولوي صالح محمدنسبي اومسلکي بالاستحقاق وارث دی . په درناوي . عبدالله بختانی. کابل د ۱۳۶۷د اسد ۲۵مه ".

تذکره الشعراء دسراج الدين خان سعيداومولوي صالح محمدهوتک ګډ تاليف دئ ، چي دبختاني صاحب په زيار په ۱۳۶۶ش کال دامير کروړ سوري دوولس سوه پنځوسم تلين په وياړخپورسوی . ددې کتاب وعده يې هغه وخت دعلوموپه اکاډيمۍ کي راسره وکړه، چي زه ديوچادليدلوله پاره هلته تللی وم اووروسته دغوتۍ خاوري په لاس دباخترآژانس دپښتوڅانګي ته ، زمادکاردفترته راواستاوه . له هغي نيتې څخه مونوبيا نه وه سره ليدلي اودادئ اوس مو دنړۍ په يوه ډېر ليري هيوادکي ، چي نه زمااستوګنځی دئ اونه ددوی داوسېدلو مېنه ،سره وکتل . خوداوارنه زه هغه (ځوان معصوم هوتک) يم اونه دی هماغه چټ ږيرخريلی بختانی صاحب . نن زماپه کونډۍ ږيره کي تر تورو وربښتو سپين ډېردي اوددوی په اوږده سپينه ږيره کي خو،چي ديوه نوراني روحاني سړي ښېره يې وربخښلې ده ، يوتورورېښته هم نسته . بختانی صاحب چي اوس يې عمرتراتياکلونواوښتی دئ ، د پښتوليکوالواوشاعرانودپخواني نسل په هغوڅووروستيوګوتوپه شمېرژونديوليکوالوکي دئ ، چي اوس يې هم ګوتي دقلم نيولواو خوځولوتوان لري . موږبه پخپل استوګنځي کي دسباناري پروخت ښه دخوندمجلس کاوه . پرسياسي حالاتو، ادبي موضوعاتواو ورځنيو خبروموبحثونه کول . بختاني صاحب دويښ زلميتوب په غورځنګ کي د ګډون ډېربيانونه درلودل اوزما سره داپوښتنه لاينحله پاته ده ، چي ولي ددوی نوم د(ويښ ځلميان ، دافغانستان يوسياسي تحريک ، چاپ ۲۰۰۰ع) کتاب په هغه ليست کي نسته ، چي دويښ زلميانود

غرو په توګه راپېژندل سوي دي. دا کتاب دوېښ زلمیانو د غورځنګ یو فعال او مبارز غړي ارواښاد محمد علم بڅرکي لیکلی دئ[2].

دکولن په کنفرانس کي ښاغلي بختاني صاحب د مرحوم قاضي عطاء الله خان د تاریخ په باب ویناوکړه.

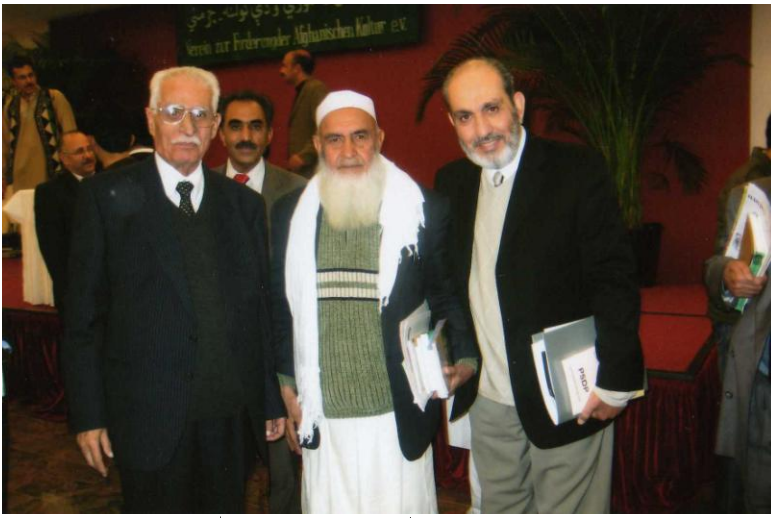

(له ښی خوا: محمد معصوم هوتک ، سرمحقق عبد الله بختانی ، .....)

د دي سفر په ترخ کي مي د لومړي وار له پاره له استاد اسحق ننګار ګر سره وپېژندل . له لیکنو او تلویزیوني بیانو سره یې له پخوا اشناوم . په تصوف،عرفان،فلسفه،ادبیات او تاریخ کي د پراخو اوژورو مطالعاتو

[2] د دي کتاب لاسکښلي نسخه ما ته ارواښاد میرصاحب جیلاني خان الکوزي په کال په کوټه بلوچستان کي راوسپارله چي کابل ته یې ارواښاد علامه رشاد ته یې د کتلو د پاره ورسوم . دا کتاب ماله ځان سره کندهار ته یووړ او کابل ته زما سفر په دغه وخت کي وځنډېدی او د کتاب مسوده مي ښاغلي مولاناعبدالباري(زماداکازوی) ته ورکړه . نوموړي کتاب علامه رشاد ته ورساوه او څوورځي وروسته چي زه بیرته کوټي ته ستون سوم ، مدیر صاحب جیلاني خان ته مي د کتاب کیفیت په داسي حال کي بیان کړ، چي نوموړی د خپل وروړ پر فاتحه باندي ناست و.

ښنتن دئ . په فصاحت او نطاقي کي پرختمه ده . دوينا په وخت کي د افادې قوت په ستايلو ارزي . ماله پخواښخه ، هغه وخت چي لا په کابل په لوړو تحصيلا تو بوخت وم ، د استاد نګارګر سياسي و فلسفي ليکني په غيردولتي جريدو کي لوستي وې . هغه وخت يې ګومان کوم باختري تخلص کاوه . ليکني يې ترنورو همزولو او همفکرو لوړي او عميقي وې .

داکتوبرپر۱۹مه سهارچي دچايوخوړلوخوني ته ورغلم ، بختانی صاحب،رفيع صاحب،کاکړصاحب لادمخه هورې ناست وو. ښاغلی غريب دناري په برابرولو بوخت و. داستادنګارګرپوښتنه مي وکړه، وېويل پخپل اطاق کي دئ . چانه دئ خبرکړی چي ناری په همدې خونه کي دئ . کاکړصاحب موږته مخ را واړاوه :

- په انګلستان کي يې وخت تېرکړی دئ . چي ښوک يې يو ځای ته ونه غواړي ، پرخپل سرنه ورځي .

په دغه وخت کي يوځوان له مېزښخه ولاړسوا وځای يې يوه سپين ږيري ته ورپرېښوو ، چي سپيني جامې ، کندهاری خامکي غاړه يې پرتن وه ، کونډۍ ږيره يې وه اوګارګري توپۍ يې پرسروه . له مېزښخه يوچاورږغ کړه :

- نګارګرصاحب پرښه وخت راغلې . هرڅه تيار دي .

ماپه روغبړکي ځان وروښوو. دوهم واريې په غېږکي ټينګ کړم اووېويل :

- آثاردي لولم .

وروسته مونوپه جرمني کي داستوګني پروخت ترټاکلي غونډي وړاندي او وروسته هره ورځ سره کتل اودزړه خواله به موسره کوله. د غونډي دکنفرانس په برخه کي نګارګرصاحب ته دعلامه حبیبي په باب دلیکني اوڅېړني بلنه ورکول سوې وه ، خودوی علامه مرحوم ته په پاړسي ژبه یوه درنه دارادت قصیده ویلې وه اودهغې په لوستلوېي دغونډي غاړه وایستله . دغونډي دجوړوونکواو اوربدونکوهیله له نګارګرصاحب څخه په دې برخه کي زیاته وه ، خولکه چي دڅېړني له پاره یې وخت نه وموندلی.

(استاد محمد اسحق نګارګر له محمد معصوم هوتک سره)

دغه رازمي په دې غونډه کي له ځوان جرمن ژبپوه اوختیځ پوه ښاغلي سبیستیان هاینه (Sebastian Heine) سره هم دپېژندګلوۍ کتنه وکړه . دغه ځوان ژبپوه اوختیځ پوه په پښتو، پارسي،بلوڅي اودپامیرپه ژبوباندي پوهیږي. په کنفرانس کي یې په په پښتو، پارسي اوبلوڅي ژبوخبري وکړې ، دخپل ځان اووظیفې په باب وړغبداودوینا په پای

کي يې وويل چي ٌ کاشکي افغان واى ٌ . ماپرېږغ کړه ، چي ته افغان يې اوزه دافغان په سترګه درته ګورم ځکه چي هم په افغاني ژبو پوهېږې اوهم مينه ورسره لرې . ډېرخوشاله سو. په دې باندي هم ډېرخوښ سو ، چي زه دکندهارپه لهجه رږغېږم . ده وويل دکندهارلهجه ډېره لرغوني اوخوږه لهجه ده . دى هم دکندهارپه لهجه خبري کولې . ده راته وويل چي د(ښ ، ږ) رږغونه دخوشحال خان ترعصروروسته په(خ ، ګ) باندي اوښتي دي[3] (۱). سبستيان دکندهارپه لهجه کي ددرختي ، سيب ، ساپې کلمې ناسمي وبللې اودپارسي ژبې اغېزه يې وبلله . ماورته په جواب کي وويل ، چي دکندهارپه لهجه کي ددرختي اوساپې پرځنګ دوني اوسيوري کلمات هم ستړه اوښاري کندهاريان يې لږکاروي خودکليو اواطرافوخلک يې ښه په پراخ لاس وايي . دغه رازمي دپښتو(درخته) او دپارسي (دَرَخت) توپيرورته بيان کړاودکلستېرآغازي ځانګړتيا مي په (درخته) کي ورته تشريح کړه . ده خوښې وښودله خود(درختي) په کلمه کي يې دلومړي توري سکون دکندهاريوپښتنوتصرف وباله.ده وويل دپارسي (دَرَخت) پښتوته ننوتلې ده اوکندهاريويې له خپلې لهجې سره سم دپښتو قوانينو پربنسټ ابتداء ورساکنه کړې ده.

ښاغلى سبستيان زماله ليدوځخه خوښ سو اوايميل پته يې د راتلونکو اړيکوله پاره راکړه.

[3] ډاکټرپالوال هم پخپل کتاب معياري ژبه کي د ننګرهار لهجه نوې بولي.

(هوتک او د سبستیان)

ددې کرښو ترلیکلو څوورځې وروسته مې په ټول افغان ویبپاڼه کې د سبیستیان هاینه په باب د پلوم انجنیرخلیل الله معروفي یو مضمون ولووست ،چې د مارتین ګُخ په قلم لیکل سوی او په شپیګل آنلاین کې خپور سوی وا و ښاغلي معروفي په پارسي ژبه ژباړلی و. په همدې ورځ ما ته د ښاغلي سبستیان ایمیل هم را رسېدلی وا و زما د هغه ایمیل په جواب کې یې ، چې ما پکښې د ده د ژوند لیک غوښتنه کړې وه ، د ۲۰۰۷ ع کال د نومبر پر لسمه را ته لیکلي وه[4]:

ګرانه ښاغلي هوتک ،

ستا سو د نیکو پېرزوینو څخه یوه نړۍ مننه. زمانیکي هیلي او پېرزوینې هم ومنئ .زما د پاره دو یاړځای و ،چې په دغه ښکلې غونډه(د کولن غونډه . هوتک) کې مې برخه واخیسته . هیله لرم چې پښتانه به په

---

[4] د ایمیل متن ما په پښتو الفبې اړولی دئ.اصل یې په لاتیني تورو لیکل سوی دئ او تر همدې متن وروسته به یې ولولئ .

راتلونکي کي هم خپلو کلتوري هلوځلوته دوام ورکړي ، ځکه چي تر اوسه پوري دنوروتوجه پښتوژبي ته نه ده اوښتي. زه به کيداى شي په اګسټ کي دراتلونکي کال ، په کاناډاکي دآرين پيژندني په يوه نړيواله غونډه کي ګډون وکړم. که دغه يون وشي نوهيله لرم چي تاسوهم ووينم. يوه اوونۍ وروسته په ويانا۔اتريش کي همدارازدپښتوژبي په اړه يوه مقاله وړاندي کوم ، چي په هغې کي به ددغي ژبي زاړه جوړښتونه په ګرامر او ويي پانګه کي راپه ګوته کړم ، چي ځيني هغه يوڅوزره کاله سابقه لري. زه به خپل ژوندليک زرترژره درواستوم.

په درناوي
سبستيان ٌ زمرى ٌ هاينه

++++++++++++++++++++++

Zhwandlik

From: **Sebastian Heine** (SHeine1@gmx.de)
Sent: November 10, 2007 9:34:16 AM
To: mhotak@hotmail.com

Security scan upon download TREND MICRO
cv Heine.doc (28.2 KB)

Grana shaghelia Hotak,

stasu de neko pirzoyino tsekha yawa naRey manena. Zmaa neke Hile aw pirzoyine ham wumaney. Zma de para de wiyaR dzay wu ce pe dagha shkule ghunda ki mi barkha wakhista. Hila larema ce Pashtaane ba pe ratlunki ki ham khpelo culturi halodzalo ta dawaam warkRi dzeka ce ter osapori de noro tawadscho Pashto zhebe ta na da au shte. Ze ba kedeshi pe August ki de ratlunki kal pe Kanada ki de aryanpezhandene pe yawa naRiwala ghunda ki gaDoon wukRem.Ke dagha yun wushi nu hial larema ce tasu ham wuwinem. Yawa oweney wrusta, pe

Vienna/Otrish ki hamdarazde Pashto zhebe pe aRa yawa moqala wrande kawem, ce pe haghe ki ba de daghe zhebe zaRe dshoreshtuna pe gramar au waypanga ki ra pe guta kRem, ce dzine hagha yaw co zera kala sabeqa lari.

Ze ba khpel zwandlik zher ter zhera darwastawem...

pe dranawi

Sebastian "Zmaray" Heine

++++++++++++

ښاغلي سبستيان ماته په کولن جرمني کي هم ويلي وه ، چي دى دلويديځي لهجې پښتووايي. په دغه راليږلي متن کي يې ماته د(کي ، مي ، راتلونکي ، پوري ، درناوي) کلمې دلويديځي لهجې له وينګ سره سمي ښکاره سوې ، خوپه (کيداى شي ، وشي) کلماتوکي بيا د ختيځي لهجې اغېزه ليدله کيږي.

دمارتين ګڅ ليکنه ماته په زړه پوري ښکاره سوه اوددې سفرنامې لوستونکوته به يې دهغې پښتوژباړه وړاندي کړم . داژباړه دښاغلي ديپلوم انجنيرخليل الله معروفي له پارسي ترجمې څخه سوې ده.

پښتو خوږه ده اوورسره زيږه هم

دوه ويشت کلن محصل چي پنځه دېرش ژبې يې زده دي. يوځوان پوه چي په دريوځلوروخارجي ژبو وږغېدلاى سي. استثنايي تن ګڼل کيږي . خودبن ښاريومحصل ٬٬ سبستيان هاينه ٬٬ هرکال څلورژبې زده کړي دي

اواوس یې پنځه دېرش بهرنۍ ژبې زده دي . له (آرامي) ژبې نیولې تر(اوزبیکي) اووربا ندي ګراني ژبې(پښتو) پورې.

سبستیان هاینه ، دبن پوهنتون په کتابتون کې یې دخپل کارپر مېز باندې پرتوکتابوته داشارې په ترخ کې وایي : " یه، زه نابغه نه یم . دا صِرف دزیاراوتلاښ نتیجه ده . زه هره ورځ لغتونه زده کوم اوګرامر هره ورځ تکراروم . البته په دې ارزوَ نَه کې،چې دبورو ، پېچلو ، پېچلو وربښتانولرونکې دوه ویشت کلن ځوان دځان په باب کړې ده ، خورا ډېره تواضع پرته ده . ځکه هیڅ انسان نسي کولای چې له خارق العاده استعدادپرته دې څه دپاسه دېرش ژبې ، هغه هم دنژدې ختیځ اولیرې ختیځ ژبې دي زده کړي. هغه ژبې چې دده (سبستیان ـ پ ، ژ) زده دي ، دادي:

لرغوني فارسي (فُرس قدیم) ، اوستایي ، پهلوي ، باختري ، سغدي،ساکي،پښتو ، پراچي ، اورمړي ، واخي ، یغنوبي ، سنګلیچي ، ایشکامي ، اوسیتي (آسي) ، ایدغامنجي، اردو ، هندي ، فارسي ، پنجابي ، سندي ، کورمانجي ، ګردي ، بلوڅي ، سنسکریت ، پالي ، ګندهاري ، لاتین ، یوناني ، لرغوني آیرلینډي ، منځنۍ کیمري ، ګوتیک ، اوزبکي ، آرامي ، عربي ، فرانسوي ، انګلیسي.

دده دژبې زده کولوکارنامه اووه کاله وړاندې پیل سوه . دغه وخت ده د " هسن " ایالت د " فرانکن برګ " ښارپه " ایدرتال " ښوونځي کې درست لوست اوپنځلس کلن و. د " هومر " داصلي متن دلوستلوپروخت ورته معلومه سوه چې " یوناني " او " سنسکریت " یوله بله نژدې اړیکې لري. دې کارده کنجکاوي راوپاروله او د " سنسکریت " ژبه یې په زده کړه. دی ، چې دیوه مورخ زوی دئ ، څلورکاله وروسته یې درې څلور نورې

ژبي هم زده کړې اوخوښ و ، چي دسکويټ ته دتګ پرځای يې په دغه شان (علمي)کارلاس پوري کړی دئ.

سبستيان هاينه چي کله دبکلوريا برى ليک په اعلى درجه باندي ترلاسه کړ، د " بن پوهنتون " ته شامل سواود " انډوجرمانيک " (د هندو جرمن ژبوادبيات) په اصلي څانګه او د " اندولوژی " (هندپوهني) او " سلتولوژی " (سلت پوهني)په فرعي څانګوکي يې تحصيل پيل کړ . داڅانګي له پخواڅخه ښکلي اوزړه راښکونکي څانګي دي . همدا اوس يې خپل ديپلوم څانګي ته سپارلی ،چي په هغه کي يې " فعل ،په پښتوکي " څېړلی دئ. دا هغه ژبه ده چي دی ورسره دزړه له کومي مينه لري. دی " پښتو " دټول انساني ژوندموزائيک بولي اووايي: "پښتو خوږه ده اوورسره زيږه هم . " پښتو " له يوې خوا تراندازې زياته نرمه کېدلای سي اوله بل پلوه ډېره زيږه اومردانه کېدلای سي . " پښتو " د ژوند څرګندويه ده ، چيغي وهي ، ژاړي ، خوښي کوي ، ساندي وايي اومړينه تمثيلوي . "

" پښتودژونداحساس دئ "

کله چي سبستيان دخپلي ګراني ژبي " پښتو " نکل درته په مينه پيل کړي اودپښتوشعرونه ديکلمه کوي ، سترګي يې ورسره په ځلېدوسي اوپخپله په يوه بل جهان کي ډوب سي. ښايي دده پوهنتوني ملګروته به دارازهيجاني کيدل نابلده ښانته وي ، خودی په هغوی باندي کار نلري اوده ته داخبره بې توپيره ده چي نورکسان څه رازفکرکوي. دژبو دغه ماهر، چي تل يې درنې جامې اغوستي وي،ښايې هم د محصلې رنګارنګ ژوندغوره رنګ کړی دئ.دی تقريباً هره ورځ له هغو افغانانو سره ګوري ، چي په المان کي يې ورسره پېژندلي دي ، له هغوی سره د

دوستانوليدلوته ورځي ، په مېلمستياووکي يې برخه اخلي ، له هغوی سره دخدای اوجهان په باب بحثونه کوي ، البته په الماني ژبه نه ، بلکي په پښتو.

ده له هغوی څخه داهم زده کړي دي ، چي پښتونه يوازي يوه ژبه ده ، بلکي دژوندد رک هم دئ : " پښتود پښتنويونااليکلی فرمان دئ . يعني که غواړئ رښتين واوسئ ، دښه نامه څښتنان سئ ، مېلمه پال سئ ، د دښمنانوپه وړاندي زغم ولرئ ؛ نوپه پښتووړغېږئ . کله چي دهغوی په ژبه وړغېدلاست ، په حقيقت کي له هغوی سره ګډ سولاست . هڅه وکړئ دهغوی چلند درک کړئ اوويې منئ . اودغه ځای دئ چي بيانور کسان هم تاسي مني . "

دده دزياترو نويو دوستانوبه زړه ته نه لوېږي ، چي يو " غيرپښتون " هم کولای سي له هغوی سره پخپله ژبه وږغيږي اوڅرګنده ده ، چي همدا کارددې سبب ګرزي چي ده ته پخپله کړې کي ځای ورکړي . البته سبستيان هم پرخپله کلاسيکه څېره سربېره ، دښه نيت څرګندولوپه خاطر، هڅه وکړه چي ډېره پرېږدي اوکله کله دملنډوپه توګه خپلي ډيري ته اشاره کوي اوخپل خوتاره برېتونه چاته ورښيي.

" افغانستان به زماله پاره يوه رؤيا وي "

دافغانستان حالاتواودسبستيان هاينه دژبومهارت ته په پاملرني سره دده پرمخ ډېري دروازې خلاصي دي؛له شرکتونونيولې تر مرستندويو سازمانوپوري . په پوځي برخه کي خودالمان اردولامخکي له ده څخه غوښتي دي ،چي په سيمه کي دژبودتنوع په باب ويناوي وکړي. دی به

داکارومني . ځکه ده ته داخبره اهمیت لري چي دسیمي په باب خپل معلومات له نورو سره شریک کاندي.

خو دی دیوه ژبپوه له نظره ، دافغانستان دپرمختیایي مرستواو بیا رغاوني سیاست ته دشک اوتردیدپه سترګه ګوري . سبستیان پردې سیاست باندې دانتقادپه توګه وايي : ٭ زیاتره پروژې په فارسي ژبه ، چي دافغانستان له دوورسمي ژبوڅخه یوه ده، سرته رسیږي . البته په فارسي ژبه خوپه لومړۍ درجه کي دهیوادپه شمال کي خبري کیږي او څرنګه چي دوولس میلیونه پښتان په جنوب کي په پښتوږغیږي ، په دې ډول له مرستندویوپروګراموڅخه لرګته اخلي.٭

دی خپله راتلونکې په تدریس ، څېړنو اوپلټنوکي ویني اونه غواړي چي ځان په سیاسي اواقتصادي مجبوریتوکي راایسارکړي . دی بیریږي چي که : ٭ انسان یوځل دغو قیوداتوته ورننوت ، نوریې د را وتلو ور ونه ترل سي ٭. که ټول کارونه دده له آرزوسره سم پرمخ ولاړسي ، نودی په پام کي لري ، چي دسږکال په پای کي به خپل د دوکتورا کار د ٭ المان دخلکودتحصیلي موسسي ٭ له یوه بورس څخه په استفادې سره دلندن د مشهوربنارد٭ ختیځواوافریقایي مطالعاتوپه ښوونځي ٭ کي پیل کړي.

له هغه وروسته نوبیاترټولولومړی هیله من دئ ، چي دیوه پوه په توګه هغي سیمي ته ولاړسي ، چي په ژبویې پوهیږي اوهیڅکله یې په هماغه سیمه کي ژوندنه دئ کړی. دی وايي : ٭ دیوه پوه په توګه ، زما لپاره به افغانستان یوه روءیا وي. سترګي یې بیاوځلیږي اووايي : ٭ د هغوژبولهجې بایدوڅېړلي سي ، چي تراوسه یې لاګرامرنه دئ لیکل سوی ، نکلونه ، کیسې ، افساني ، روایات اوشعرونه ، داټول به زما د

ډېري دلچسپۍ ورړ وي ٌ .په دې ډول هيله من دئ چي دافغانستان سياسي حالات ژرآرام سي اودی وکولای سي ، دمثال په تـــــوګه، په ٌ کابل پوهنتون ٌکي درس ولولي ، درس ورکړي اوپه څېړنه وکړي[5].

+++++++++++++

دغونډي په ترځ کي مي له ښاغلي فضل الرحمن فاضل سره هم لنډه ليدنه کتنه وکړه اوخپل نوی چاپ سوی کتاب (بيدارګرعصر) يې راکړ. ماددغه کتاب ځيني برخي پخوادانټرنيټ له لاري لوستي وې . له ده سره مي ه دې برخه کي خبري وکړې. ښاغلی فاضل په افغاني زلميو کي ښه عالم سړی دئ . (نوره تشريح ـ داچي زموږخلک ديوچافضيلت اوپوهه د هغوی له سياسي عقايدوسره ګډوي اوبياقضاوت ورباندي کوي)

[5] دامقاله وروسته بل چاهم په پښتوژباړلې اوپه پښتوويبپاڼوکي يې خپره کړې ده.

(دکولن دغونډې خاطره)

(له ښي خوا: اکبر کرګر ،محمد معصوم هوتک ، زرین انځور دکولن غونډې خاطره)

(محمدمعصوم هوتک اوپوهاند دوکتورمحمد حسن کاکړ)

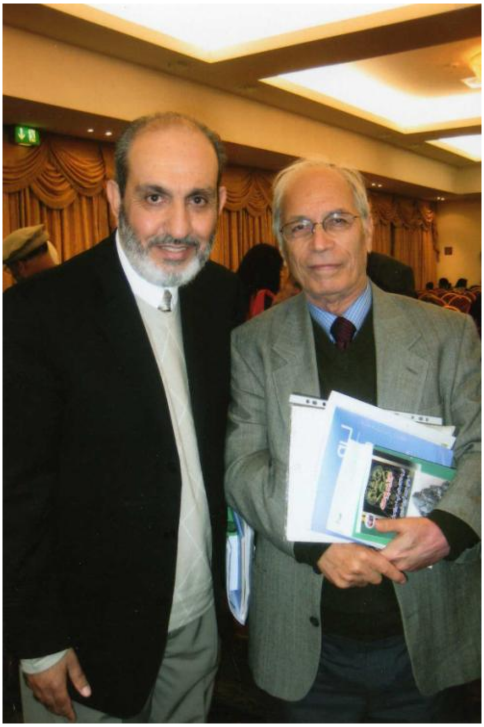

(پوهاند حسن کاکړاوهوتک)

(محمد معصوم هوتک)

له سیستاني سره لیدني کتني:
(دخوشدل خان بارکزي په باب ، دملانسو په باب اوورو سته زموترمنځ
په دې برخه کي دا یمیلونوتبادله باید په تفصیل سره بیان سي)

(محمد معصوم هوتک او کاندیدا اکادمیسن اعظم سیستانی)

دبواپست کتنه

د۲۰۰۷ ع کال داکتوبر پر۲۱مه دجرمني له کولن ښارڅخه بوداپست (هنګري) ته ورسېدم . دشپې اته بجې شاوخواوې چې په ټکسي کي مي دبوداپست ښارله مرکزڅخه څه قدرلیري د(Dominik Panzio) هوټل ته ځان ورساوه . په کولن کي موالوتکه لږڅه وځنډېدله اود سفر ستړیایي یوڅه رازیاته کړه . ځکه مي په نوموړي هوټل کي خپلي خوني ته ژرځان ورساوه اوترڅېنولنډویادا ښتولیکلووروسته بیده سوم . د بوداپست ښار ته مي د سفراصلي مطلب دبوداپیست دعلوموا کاډیمی د کتبخانې کتل و . سباوختي له خوبه راکښېنستم اوترچایووروسته مي دهوټل دمسئولي ښځي په مرسته اولاربښوونه دنوموړي کتبخانې پته پیدا کړه په ټکسي کي هغه ځای ته ولاړم. پرلاري دښارسړکونه ټول خالي وه . له ټکسي وان څخه مي ددې چوپې چوپتیا دلیل وپوښت . راته وېویل چي دغه ورځ اوسبایې دمجارستان دنوي انقلاب دبري نمانځلو جشن دئ اوښارټول تړلی دئ. ماځني وپوښتل چي دولتي او اداري ځایونه هم تړلي دي ؟ وېویل ، هو ! ګویاپه دې ورځ مي د

کتبخانې دکتلوله پاره هڅه اوبويوړه اوزه بايدداکتوبرتر۲۴مي پورې انتظار وکاړم. له وخت څخه په استفادې باندې مې دبوداپست ښار د ليدلوله پاره ددرې ساعته ګښت پروګرام تنظيم کړ. شپږويشت يورو مې دهوټل دفترته تحويل کړې اودورځې پر لس نيمې بجې مې په ښار کې د ګرزېدلوپه نيت تياری ونيو. هو اسړه وه اوماپنډې جامې له ځان سره راوړې نه وې. په هرصورت هوټل ته دګرځندوی اداري موټرپرلسو بجو راغی اوزه يې دبوداپسټ انټرکانټې نينټل هوټل ته بوتلم. له دغه ځايه موپه يوه ښکلې بس کې دښارګروپې ليدنه پيل کړه.لارښوونکې په انګليسي اومجاري ژبودواړوپوهېدل اوپه دواړو ژبويې تشريحات ورکول. ددې معلوماتولنډيزماداسې يادابنت کړی دئ:

دبوداپست ښارډدانيوب رودپه واسطه پردووبرخوويشل سوی دئ. يوه برخه يې (بودا) اوبله يې (پيست) نومېږي. دواړه نومونه سلاويکه منشاء لري چې د(بودا) معنا(اوبه) اود(پيست) معنا(اور؟) ده . د بوداپيست ټول اوسېدونکې دوه ميليونه دې چې دهنګري دټول نفوس په سلوکي لسمه برخه ده. په دوی کې ۷۵په سلوکي رومن کاتوليکان ، دبرش په سلوکې پروتستانت اونوراقليت دينونه اودرې په سلوکې يې يهوديان دي. وايي چې دهنګري خلک په نهمه ميلادي پېړۍ کې له آسياڅخه دې سيمې ته راغلي دي. دوی په لومړي سرکې دکوچيتوب ژونددرلوداوپه کرډيوکې اوسېدل.

پردې سيمه باندې په شپاړسمه۔اووه لسمه ميلادي پېړۍ کې عثماني تورکانوزيات وکم يونيم سل کاله واکمني کړې ده خواوس ما له يوې کوچنۍ محقري ودانۍ پرته کوم تعميرونه ليد، چې دتورکانو د واکمنۍ دوختويادګاردې وي . ښايي دعثماني امپراتورۍ ترزوال وروسته په قصدې توګه له منځه وړل سوې وي.

(دبوداپست ښارعمومي منظره)

ماپښين مهال موګښت بشپړسواوبيرته خپل استوګنځي ته ولاړم . ورځ باراني وه ، له هوټل څخه دوتلوامکانات مي نه درلودل . په داسبا(داکتوبر۲۳مه ۲۰۰۷ع)هم دباران همداسي شرپ وشروپ و. پخپل استوګنځي کي مي دانټرنيټ درک وايست . خپل ايميلونه مي وکتل. ښاغلي روهيال دکندهارمجلې ته مضمون غوښتی و. جواب مي ورولېږه اوکاناډاته مي تررسېدووروسته وعده ورکړه ، چي مضمون به ورلېږم. ښاغلي نوزادي دوفامعصومي دهغي ليکني په جواب کي خپل ليکل سوئ مضمون رالېږلی و، چي دقلندرمومنددپټه خزانه فی الميزان دتاييدپه باب يې ليکلې وه . دتخنيکي ستونزوله امله مي مقاله نسواى لوستلاى . مختصرايميل مي ورولېږه[6]. له کولون ـ جرمني څخه دراوتلوپه وخت کي زرين انځورراته وويل چي له ده سره دډاکټرنسرين (هماغه ډاکټرکاتونا ، چي زه يې له نامه سره دډاکټر حبيبي دايميلوله لاري اشناوم) دتيلفون نمبرو ،خوځني بيځايه سوئ

[6] په کاناډا کي مي تراتګ وروسته ورسره بشپړه مکاتبه وکړه

دئ . له ماخخه يې وغوښتل ، چي بو دا پست ته ترسېدووروسته ورته تيلفون وکړم ، ده به نمبرپيدا کړی وي او ماته به يې راکړي . ماچي له بو دا پست څخه هرڅه تيلفونونه وروکړل ، کورته يې اوموبايل تيلفون ته يې ، دده پرموندلو بريالی نه سوم . په کورکي مي له زوی سره خبري وکړې او هغوی راته وويل چي په کورکي نسته . که مي دانمبرموندلی وای ، مشکلات به مي ډېرحل سوي وای .

دماپښين خواته ورځ لږڅه روښانسوه ، اوريځي يوڅه سره ماتي سوې . دباران شدت لږڅه راکم سو. ترهوټل دباندي راووتم . شاوخواوګرزېدم . دې هيوادته حيران تللی وم . دوه نړيوال جنګونه ، دفاشيزم اوکمونيزم تاړاک پرتېرسوی و ، خو تاريخي ودانۍ اولرغوني آثاريې پرځای پاته وه . دخپلوخلکو پر ناپوهۍ مي افسوس وکړ، چي ددين ياسياست په پلمه مودهيوادد تاريخي آثاروبېخ وبنيادوکيښ . په ډک زړه خپل استوګنځي ته راغلم . دخواله خوک نه و ، چي زړه مي ورته تش کړی وای . دشعرليکلوهڅه مي وکړه خوشعرويل ماغواړې؟ ولاکه مي وليکي . قريحې کورټ جواب راکړ. له ناکامه مي خوب ته پناه يوړه اوترسهاره پوري کله وېښ کله بيده په ځای کي غځېدلی وم .

سهارمي دروناپه ليدلوخپل پروګرام رايادسو، راپاڅېدلم او تر اودس ولمانځه وروسته مي په خړه بيادسهارناري سالون ته ځان ورساوه . دسالون مسئولي مېرمني لاميزونه نه وه سره اوډلي چي زما له خوا ورته (Good Morning) وويل سواودې په مجاري ژبه جواب راکړ. ناری مي راواخيست پرمېزباندي دبوداپيست ورځپانه پرته وه ، مخ و شا مي واړوله . عکسونه مي ترنظرتېرکړل .په ژبه خويې نه پوهېدلم . چي ساعت اته بجې شوولې زمابياله ټکسي وان سره علومو اکاډيمۍ ته دتګ په لارکي دغره و د وره مجلس تود و . نهوبجوته شل دقيقې پاته

وې ، چې دااکاډیمۍ په دروازه کي مي ګام کښېښود. د هنګري دعلومو اکاډیمۍ ودانۍ دډانیوب رودپرختیځه غاړه د روزویلټ په کوڅه کي واقع ده. په هنګري ژبه یې ادرس داسي دئ:

Magyar Tudomalyas Akadelmia (MTA)
1051 Bp.1, Roosevelt Ters

(دهنګري دعلومواکاډیمۍ ودانۍ)

په اکاډیمي کي مي دکتابتون پوښتنه وکړه ، چاراته وویل ، چي لاریې د ودانۍ شاته په هابله کوڅه کي ده. هورې ورغلم. کوټ وبکس مي د دروازې ساتونکي ته تسلیم کړل اودیوه بل ساتونکي په مرسته د ودانۍ دوهم پوړته، چي دکتابتون دماموریندوفترونه راته ښکاره سول ، وختلم. یوې مېرمني په ماته وګوډه انګرېزي ښه راغلاست راته ووایه اوماهم خپل مطلب ورته بیان کړ.

وېویل: له کتابتون څخه دڅوورځوله پاره داستفادې اجازه غواړې.

- يوه ورځ.
- لطفاً به پنځه سوه فرونته تحويل کړئ.
- پرسترګو.

پيسې مي ورکړې،رسيدېي راکړاودساتونکي په لارښوونه بيرته د اکاډيمۍ اصلي ودانۍ ته ولاړم اوهورې يې دکتابتون د اوريينټل څانګې لورى راوښوداوزه هم سمدلاسه ورننوتم. په رشتيا چي ختيځه څانګه وه . دالماريوشکل وبڼه اوپه دروازوکي کندنکارۍ يې ټول د ختيځ مدنيت نمايندګي کوله.

له بده مرغه دمسئولي مېرمني يې له يودوومتحدالمالوخبروپرته بل څه نه وه زده.
- کوم کتاب دي په کاردئ؟
- نمبريې لري ؟

اوبس . اوږې يې پورته وغورځولې . ګويا څه مرسته نه سم درسره کولاى.ورته ومي ويل:
- ګوره ، زه له کاناډاراغلى يم . دلته مي دوې ورځي درخصتۍ له اسيته ضايع سوې دي. اوس فقط همدا يوه ورځ لرم اوسل مطلبه . بخښنه غواړم ، که يوبل څوک چي په انګليسي کي مشکل ونه لري ، راپيدا کړئ.

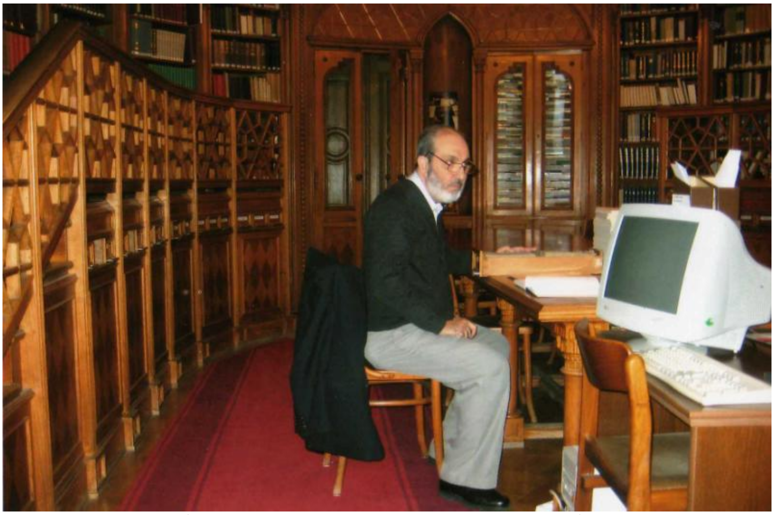
(دهنګري دعلوموا کاډيمۍ دختيځ پېژندني څانګه)

په همدې ترڅ کي يوښکلى ځوان راپيدا سو. پرمېرمني هم دخوښۍ ځپې راماتي وسې . ځکه زماله جنجاله خلاصه سوه . پرشونډويې موسکاخپره سوه. ځوان په ډېره فصيحه انګرېزي دهررازمرستي تيارى وښوداوماورته د(کوردي ودان) جواب ورکړ. بيامي نوخپل مطلب داسي ورته بيان کړ:

- زه راغلى يم چي ستاسي په کتابتون کي د(Armin Vambery) ارمين ويمبري دختيځونسخوکلکسيون وګورم. تاسي راسره څه مرسته کولاى سئ ؟

ځوان په جواب کي راته وويل چي ارمين ويمبري رشتياهم له دې کتابتون سره دزړګونوتوکوپه شمېرمرسته کړې ده . نوروکسانوهم مرستي کړي دي . دويمبري دمرسته سويوکتابوکتلاګ له بده مرغه جوړسوئ نه دئ .له هماغي بلي مېرمني څخه يې ديوې جعبې دراوړلو غوښتنه وکړه اوهغې هم راوړه . دکتابتون دکتابوکارډونه پکښې وه .

ځوان راته وويل چي له ۱۹۸۲ ع کال وروسته چي کوم کتابونه دلته راغلي ، هغه آنلاين رجسټرسوي دي ، خوتردغه کال وړاندي کتابونه لاپه هماغه پخواني سيسټم باندي دکارتونوپه شکل تنظيم دي . هيله ده چي ستاسي بي دکتلوچم زده وي . ماپه زړه کي ورته وويل چي : زوروره ! زماخټه دکوندل خان له ملکه اخيستل سوې ده . زه په اولنيو سيستېمولاښه پوهېږم .شکردئ،چي له کمپيوټري سيسټم څخه د استفادې غوښتنه دي نه ده راڅخه کړې . بيابه مي څه کولای ؟ زماپه کور کي اولادونه لا زماله لاسه ترپزي رسېدلي دي. ځکه شل واره ديوه سايټ دخلاصولو ، يا ديوې کمپيوټري عمليې دسرته رسولو چل را وښيي خو پردوهم قدم بيازه وازه خوله ور ته ولاړيم اوبيامي دوی ته چيغي وي ، چي هلئ ! تاسي راسئ . داڅه چم په وسو؟ دوی خواران له مجبوريته ترهغوپوري راته ناست وي ، چي زه خپل مقصدته رسېږم ، بيامي نويوازي پرېږدي.

دکارتونوکتل مي له سرڅخه پيل کړل . ځوان مخکي لاراته ويلي وه ، چي ددي کارتوډېره برخه توركي کتابونه دي اولږيې پارسي دي . رشتياهم داسي وه.دکتاب نوم په پارسي ليکدود اولاتيني الفبا دواړو ليکل سوی و. ټول مي په دقت سره وکتل ، دزياترونومونه مي يادانښت کړل . کله چي مي دځينوکتابودکتلوغوښتنه له نومورې ځوان وکړه ، راته وېويل چي تاسي مايکروفيلم کتلای سئ اودهغه دکتلوله پاره بايد اپاينټمينټ جوړسي . داپاينټمينټ جوړېدل ورځ دوې په بر کي نيسي . ماپه خبرواوليکنوکي دامتل ډېرراوړی دئ ، چي (کډې مي باريږي ، زوی مي راملاکړه) ، اوس هماغه کانه په ماوسوه . له ناچاريه مي دهماغوکارتونوپه کتلوباندي اکتفاء وکړه ، اوددې لاندي کتابونومونه ځيني رانقل کړل چي ښايي په راتلونکي کي دنوروافغاني محققينوپه دردوخوري:

دکتابونو مونه:

ـ تيمورنامه	عبدالله هاتفی (خوتږوکه)
ـ ساقی نامه	عبدالنبی ابن حلف
ـ اکبرنامه	ابوالفضل
ـ عياردانش	ابوالفضل
ـ قصهٔ چهاردرويش	اميرخسرو
ـ هشت بهشت	اميرخسرو
ـ ديوان	اميرخسرو
ـ ديوان	انوری اوحدالدين علی
ـ پندنامه	فريدالدين عطار
ـ تذکره الاولياء	فريدالدين عطار

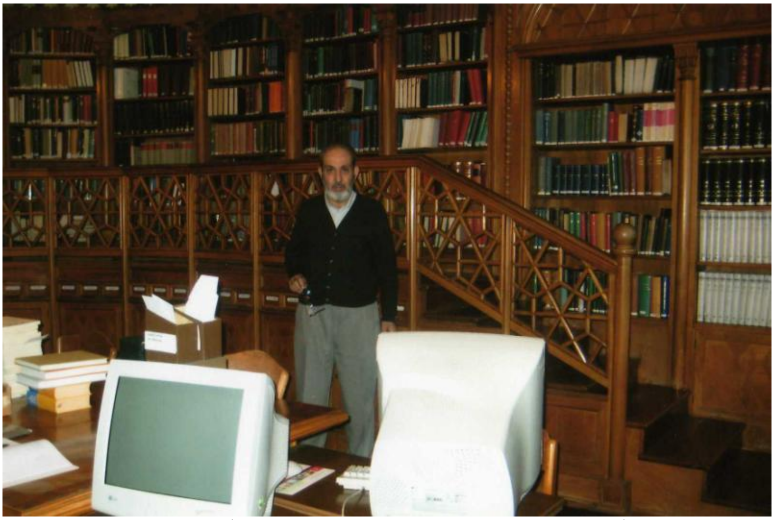

(دهنګري دعلوموا کاډيمۍ دختيځ پېژندني خانګي کتابتون)

ـ تاريخ نادرشاه		
ـ تذکره الشعراء	دولت شاه	۹۷۹هـ ق = ۱۵۷۱ع
ـ شاهنامه	فردوسي	(شپږبېلابيلي نسخې ،بلاتاريخ)
ـ ګلشن ابراهيمي	فرشته	
ـ کيمياى سعادت	غزالي	
ـ سجه الابرار	جامي	
ـ يوسف وزليخا	جامي	
ـ نفحات الانس	جامي	
ـ بهارستان	جامي	
ـ ديوان	جامي	
ـ انوارسهيلي	کاشفي حسين واعظ	
ـ اخلاق محسني	کاشفي حسين واعظ	
ـ تاريخ نادري	ميرزامهدى استرابادي	
ـ روضه الصفا	ميرخواند	
ـ کليله ودمنه	ابن مقفع	
ـ مثنوي	جلال الدين رومي	
ـ ديوان	نسيمي سيد جمادالدين ؟	
ـ خسروو شيرين	نظامي	
ـ اسکندرنامه	نظامي	
ـ بوستان	سعدي	
ـ ګلستان	سعدي	
ـ کليات	سعدي	
ـ ديوان	صايب	
ـ رباب نامه	سلطان ولد ؟	

دکارتوټولي نسخې چې ماوشمېرلې نژدې دوه سوه ټوکه سوې.

دتورکي ژبي برخه ډېره غټه وه اوپه هغه کي د(شرح قصیدۀ برده) دسلیمان ابن عبدالرحمن او(نصاب الصبیان)دابونصرفراهي مي پکښي ولید.

دغه رازمي داکاډیمۍ د اورینټل څانګي په باب دالاندي معلومات ترلاسه کړل:

دهنګري پوهانوپه ۱۹۲۶ع کي دختیځوکتابودکلکسیون پر اړتیاباندي خبري کړي وي اوبیا په ۱۹۴۸ ع کال کي دوباره پرېغېدلي وو. خوددوی دي هیله هغه وخت دعمل جامه واغوستله ، چي په ۱۹۴۹ع کال کي دهنګري دعلومواکاډیمۍ له سره جوړه سوه . د اکاډیمۍ زړه ماڼۍ ، چي ددوهمي نړیوالي جګړي په وخت کي زیانمنه سوي وه ، په دغه کال له سره ترمیم سوه اودکلکسیون دخوندي کولو پاره دلومړي پوړجنوب ختیځ اړخ وټاکل سو. ختیځ کلکسیون چي په هغه وخت کي یې ختیځ کتابتون (Oriental Library)باله ، په ۱۹۵۱ع کال کي دهنګري دعلومواکاډیمۍ دکتابتون دیوي نوي څانګي په توګه پرانیستل سواوهمدا څانګه په هنګري کي دختیځو مطالعاتو د کتابتون اصلي منبع سوه .

ددې څانګي لومړي کارونه د لازلوراسوني (Laszlo Rasonyi) له خواسرته ورسېدل . نوموړی تورکپوه و اوله ۱۹۵۱ ع کال څخه یې تر۱۹۲۱ع کال پوري لس کاله ددغه کلکسیون دمشرپه توګه کاروکړ. ده دکتابتون ختیځه زېرمه داکاډیمۍ دکتابتون ، چي په ۱۸۲۲ع کال کي جوړسوی و، له پخوانیو برخوڅخه راغونډه کړه . دکتابواو ورځپاڼوومجلوکتلاګونه یې دالفبې په ترتیب سره واوډل . ختیځي خطي نسخي یې هم دې څانګي ته رانقل کړې.

داکاډیمۍ دغه زیرمه د هنګري پوهانو، سیاحانو او څیړونکو له بسپنو سویو کتابو څخه منځ ته راغلې وه. خو د ختیځ کلکسیون اساسي برخه د دانیال زیلاګي (Daniel Szilagyi) له خطي نسخو، د ډیوید کافمان (David Kaufmann) له عبري کلکسیون ، د ارمین ویمبري (Armin Vamery) له کتابونو او خطي نسخو، د ساندور کیګل (Sandor Kegl) او اوریل ستیین (Aurel Stein) له کتابتون او د اګناک ګولدزیهر (Ignac Goldziher) له مکاتباتو څخه جوړه سوې ده. د څانګي د پرانیستلو په وخت کي د کلکسیون ټول شمېر پنځلس زره کتابونه ، څه د پاسه یو نیم زر خطي نسخې او یو شمېر اخبارونه او مجلې وې.

ددې څانګي د آثارو په شمېرکي د ۱۹۶۱_ ۱۹۷۲ع کلونو په ترڅ کي خورا زیات بدلون راغئ. ډېر آثار ورته و پیرودل سول او د تبادلوي اړیکو له لاري ورته زیات شمېر مواد ورسېدل. په دغو کلونو کي د کلکسیون مشري د منګولپوه لاجوس بیس (Lajos Bese) پرغاړه وه. تر ده وروسته د څانګي مشري ایرانپوه مېرمن ایوا اپور (Eva Apor) ته ورسېده . ددې د مشرتوب په وخت کي د کتابتون د نشراتو لړۍ ښه پرمخ ولاړه .

اوس به بده نه وي چي د دغي څانګي د لومړنیو اساسي بنسټ ایښوونکو او د هغوی له خوا د بسپنه سویو کتابو او نسخو په باب هم لنډ وړغېږو[7]. (۱)

[7] دا معلومات له هغي کوچنۍ رسالې څخه په لنډ ډول راژباړل سوي دي ، چي (Oriental Collection –Library of the Hungarian Academy of Science) نومېږي او په ۱۹۹۷ع کال د هنګري د علوموا کاډیمۍ له خوا په بوداپست کي چاپ سوې ده.

دانیال زیلاګي (۱۸۳۰ـ۱۸۸۵ع)

د دانیال زیلاګي (Daniel Szilagyi) کلکسیون:

دانیال زیلاګي (۱۸۳۰ ـ ۱۸۸۵ع) دالهیاتوعالم و. دی دهنګري د خپلواکۍ جګړې (۴۹ ـ ۱۸۴۸ع) ترپای ته رسېدووروسته استامبول ته مهاجراوهورې دمرګ تروخته پاته سو. هورې یې تورکي ژبه ډېره ښه زده کړه اودتورکي ترجمان په توګه د(ملادانیال) په نامه وپېژندل سو. له تورکي ادبیاتوسره یې مینه پیداکړه. یوکوچنی کتاب پلورنځی یې پرانیست اودتورکي خطي نسخوپه راغونډولویې پیل وکړ. دده پلورنځي خوراژرد نادرو اومشهوروخطي نسخوله امله مشهورسو او

زياتره علماء او پوهان به هرکله ورته راتلل . ارمين ويمبريٍ (Armin vambery) او اګناک کونوس (Ignac Kunos) هم ځوځلي دې دوکان ته وربلل سوي و. د دانيال زيلاګي ترمرګ وروسته دي ارمين ويمبري خيريوسي ، چي دده په تلاښ ددوکان خطي نسخې دهنګري دعلومو اکاډيمۍ ملکيت وګرځېدلې . دغه کلکسيون د اګناک کونو س له خوا واردواره معرفي سو. په هغه کي پنځه سوه خطي نسخې وې ، چي په هغوکي څلورسوه اته دېرش په تورکي ژبه اونوري يې په پارسي اوعربي ژبووې . ددغه کلکسيون موادترننه پوري دختيځې څانګې دکلکسيون دتورکي نسخوزړه ګڼل کيږي . دتورکي ژبي زياتره خطي نسخې يې دعثماني امپراتورۍ اودغه رازپه هنګري کي دعثماني واکمنۍ تاريخونه دي . په هغوکي تواريخ آل عثمان اوتاريخ انوري هم شامل دي . تردوه سوه زياتي نسخې يې دادبياتوپه برخه کي دي ، چي په هغوکي دتورکي شاعرانو ديوانونه ، تذکرې اودغه رازدنظامي ، فريدالدين عطارآثار شامل دي.

ارمين ويمبري(۱۸۳۲ـ ۱۹۱۳ع)

دويمبري (Vambery) کلکسيون:

دارمين ويمبري (۱۸۳۲ـ ۱۹۱۳ع) ميراث (دده په باب موددعوت وييپاني په حواله ځيني مطالب وړاندي بيان کړي دي) دده دزوی رستم ويمبري له خواد هنګري دعلوموااکاډيمۍ ته وبخښل سو. پخپله ارمين ويمبري دهنګري دعلومواکاډيمۍ دمديره هيئت غړی اوداکاډيمۍ افتخاري غړی هم و. دده په کلکسيون کي شپږسوه شپېته کتابونه پراته دي چي په هغوکي شپږپنځوس قلمي نسخې دي. دقلمي نسخوزياته برخه يې په تورکي ژبه دي خوپرځنګ يې يوولس ټوکه پارسي نسخې هم سته. په هغوکي بدايع اللغات (دنوايي تاليف) ، اودمجموعهٔ محمودپه نامه دقاجاري عصردشاعرانوتذکره (دمحمودميرزاقاجارليکنه) سته . دويمبري دکلکسيون دپارسي خطي نسخوفهرست دايوااپور(Eva Apor) په قلم په ۱۹۷۱ع کال خپورسوی دئ.

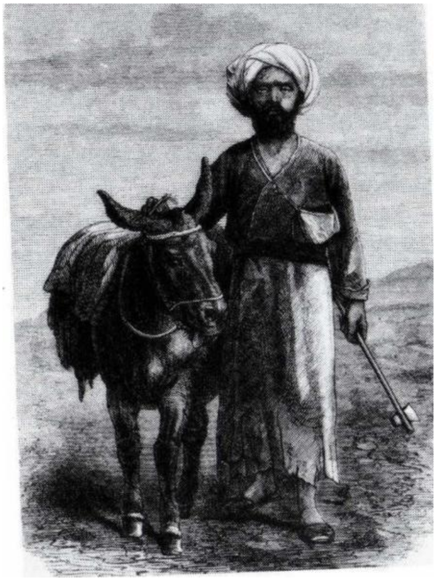

(درويش ويمبري)

کيګل (۱۸۶۲ـ۱۹۲۰ع)

د کيګل (Kegl) کلکسيون:

ساندور کيګل (۱۸۶۲ ـ ۱۹۲۰ع) دارمين ويمبري شاګرد اوپه بوداپست پوهنتون کي دپارسي ژبي لومړی استاد و. دی ځوبعدي شخصيت و، ډېره شتمني يې وه اودهنګري دعلوموااکاډيمۍ سره يې نژدې اړيکي درلودل. دی لومړنی سړی و، چي دنوموړي اکاډيمۍ د تورکي ، پارسي اوعربي خطي نسخوکتلاګ يې وکيښ اوداکتلاګ تراوسه لاهم داستفادې وړدئ . دی چي مړسو(۱۹۲۰ع)، خورادرنه کتبخانه يې پاته سوه ، چي يوولس زره ټوکه کتابونه پکښې وه. داټول کتابونه په ۱۹۲۵ع کال کي دده دوروريانوس کيګل (Janos Kegl) له خوااکاډيمۍ ته وبخښل سول. ددې کتابوهغه برخه چي په ختيځو ژبو

وه ، داکاډيمۍ دختيځي ځانګي کلکسيون ته ورنقل سول . په دغه کلکسيون کي دکيګل ترکتابودمخه شپيته خطي نسخې په پارسي ژبه وې ، چي پرهغوباندي دکيګل دکتابتون نوري نهه پنځوس نسخې هم پرزياتي سوې . ددغونسخوکتلاګ لا پخوادکيګل له خواترتيب سوی و. په دې نسخوکي دحافظ ، انوري ، اميرخسرودهلوي ديوانونه ، دنظامي خسرووشيرين(دوې نسخې) اودلغت پوهني ، ګرامر، نجوم اوطب په باب ځيني نسخې شاملي وې . ددغه کلکسيون ډيره لرغونې خطي نسخه (پارسي کليله ودمنه) هم دکيګل په کتابتون اړه درلوده .

دهنګري دعلومواکاډيمۍ دختيځوژبوپه ځانګه کي دعبري ژبي خطي کتابونه (دکافمان کلکسيون) ،دتبتي ژبي خطي نسخې (د کسوما کلکسيون) ، دمنګوليايي اومنچوژبوخطي آثاراونوري په زره پوري خطي ټوټې اوسندونه خوندي دي.

په وروستيوکلونوکي دهنګري دعلومواکاډيمۍ ختيځي ځانګي ته خورازيات آثارپيرودل سوي ، بخښل سوي اوراوړل سوي دي . اوس يې دکتابونوټول شمېر يولک ټوکوته رسيږي ، چي په هغوکي يوولس زره دمجلواوجريدوکلکسيونونه اونژدې پنځه زره ټوکه خطي نسخې لري . لکه وړاندي چي هم وويل سول ددغوخطي نسخودوديزکارتي کتلاګ تراوسه لاهم داستفادې وړدئ خوهغه کتابونه چي تر۱۹۸۲ع کال وروسته کتابتون ته راغلي دي ، له آنلاين لاري څخه هم ترلاسه کيدلای سي.

ددغه کتابتون پارسي برخه بايدافغاني پوهانوترنظرهم تيره سي، خوماچي دپښتوپه آثاروپسي ودغي ليري سيمي ته داوسپني ځپلۍ په پښوکړي وې ، له بده مرغه تش لاس راستون سوم.

ډاکترکاتونا(نسرين) چي موږته دپټي خزانې دبلي خطي نسخې څرک په همدې کتابتون کي دويمبري په کلکسيون راکړی و اوکښلي يې وه ، چي دغه نسخه دچنګيزنامې په يوه هراتۍ نسخه کي دننه پرته ده ، ماله بده مرغه دچنګيزنامې په نامه کومه نسخه هم دکتلاک په کارتوکي ونه موندله . په کارتوکي مي دعبدالله هاتفي دتيمورنامې ځونسخې په سترګه سوې ، خودچنګيزنامې پرنسخه مي سترګې ونه لګېدې.

دهمدې کال په اکتوبر اونومبرکي مي دارمين ويمبري دوه کتابونه ، چي(Sketches of Central Asia) او(Travels in Central Asia) نوميږي ، ترلاسه کړل . په دوهم کتاب کي مي دده دهرات دسفربيان (څورلسم فصل ــ م له ۲۲۹مخ څخه تر۲۸۵مخ پوري) ولووست ،چي لنډيزيې داسي دئ:

ددې بيان په سرکي د " جلګهٔ هرات " دښکلاپه رڼغيږي اووايي داچي هرات " جنت صفات " بلل سوی دئ ،په رشتياسره هم دغه سيمه په زړه پوري سمسوره سيمه ده. وروسته نودی دهرات دمصلاوو ، دمنارونو لنډه يادونه کوي اوليکي چي دی دهرات ښارته د(اراک) دروازې له لاري ننوت.وروسته دښاردبازار، دهغه داوسېدونکو ، کلا،دافغاني عسکرو ،دهغوی ديونيفورم اوتمرين په باب نسبتاً اوږدې څرګندوني لري. وريسې دخپل نيستمن مالي حالت په باب رڼغيږي اوليکي چي خپل دسپارلۍ خريې په خوغرانه خرڅ کړاودورځې ګوزاره يې په وکړه . دی مجبورو ،هغه کاروان ته معطله سي چي مشهدته دتګ له پاره يې تياري نيوله. خودنوموړي کاروان دتګ له پاره دټاکلونفروشمېر بشپړ سوی نه واوپه دې خاطرويمبري مجبورو ، چي يوځه انتظارباېدوکاږي . په دې ترڅ کي خبرېږي چي دخراسان دوالي استازی محمدباقرخان

هرات ته دځوان شهزاده (محمديعقوبخان) دمبارکۍ له پاره راځي اوژربيرته تهران ته ستنيږي . ويمبري هڅه کوي له دغه اسنازي سره ترتهرانه پوري ملګرى سي . دى استازي ته خپل مالي حالت بيانوي خوهغه غوږنه پرنيسي اوله بيابيايادوني سره سره يې بياهم له استازي سره دملګرتياامکانات نه برابريږي . آخرله ناچارۍ څخه دکاروان انتظارپرځان مني . دى له هري خوامايوسه کيږي خوپه دغوسختو حالاتوکي يوازنى شخص چي دده په دادرسيږي اودده دماښام دډوک له پاره په بازارکي ګدايي ورته کوي ، هغه ملااثحق نومى يو افغان دئ. دى له ملااسحق سره دشهزاده محمديعقوبخان درباره ورځي.

دسردارمحمديعقوب خان په باب ويمبري ليکي چي نوموړى په چار باغ کي اوسي ، په هغه مانۍ کي چي ميجرټاډ(Major Todd) پکښې اوسېدئ. شپاړس کلن زلمى دئ چي دپلار،اميرشيرعليخان تر پاچا کېدلووروسته دهرات دفتح سوي ولايت دچارووا کمن ګرزول سوى دئ.پلاريې ترپاچاکېدلووروسته سمدلاسه مخ پرکابل وخوځېد چي وکولاى سي دخپلونوروورونږدراوړاندي کېدلومخه ونيسي.

ويمبري دمخه تردي چي له ملااسحق سره دسرداردليدلوله پاره ټاکلي سالون ته ننوزي ، لومړى درسالې دعسکرودتمرين نندار ه کوي او هغه ډېرستايي . وروسته سالون ته ننوزي . هورې ويني چي دسالون په دروازه کي يوشمېرنوکران ، عسکراوعارضين ولاړدي . دى دخپلي غتېي قلندري بګړۍ اوملنګۍ قواري له برکته بې له کوم خنډه سالون ته لارپيداکوي. دسالون دننه جريان يې داسي بيان کړى دئ:

شهزاده پريوې بازولرونکي چوکۍ باندي ناست دئ . ښى اړخ ته يې وزير(ناظرنعيم) اودهغه څنګ ته نورافسران ، ملايانا وهراتيان ناست

دي. په هغوی کي امام وردي خان ايرانی هم دئ چي دکومي درغلۍ له امله له مشهد(جام) څخه هرات ته راغلی دئ.

ويمبري ليکي چي ده له خپل درويشي حالت سره سم سلام واچاوه اوشهزاده ته وروړاندي سو. ځان يې دده اووزيرترمنځ ځای کړ، وزيريې په پښه پوري واهه اوکښېنوست. دده دي عمل حاضرين وخندول. ده لاسونه ددوعاپه شکل پورته کړل اوددوعاپه ويلويې پيل وکړ. ددوعا ترختمېدلووروسته چي حاضرينودآمين په ويلوسره لاسونه پر خپلو ږيروباندي تېرکړل، شهزاده له خپلي چوکۍ څخه يوڅه راپورته سو او په داسي حال کي چي په ځيرځيريې راته کتل، په لوړآوازيې وويل:

" والله بالله شماناګليس هستيد".دشهزاده دغه ناڅاپه ټوکه دحاضرينو په کټ کټ خنداباندي بدرګه سول.شهزاده له خپلي چوکۍ راوغورځېد اوزمامخ ته کښېنوست، په داسي حال کي چي دماشوم په شان يې چکچکي کولې اوګويا له خپل کشف څخه ډېرخوشحاله و،په لوړ آواز وويل:"حاجي ! قربان دي سم راته ووايه چي آياته انګليس نه يې اوځان دي اليش کړی نه دئ؟" ويمبري زياتوي: دشهزاده داحرکت دومره ماشومانه و، چي افسوس مي وکړ، ولي مي داهلک همداسي غافله پرې نښود. دی وايي، په دغه وخت کي مي دافغانانودمذهبي تعصب ببره په زړه ننوتله اوملامت هم نه وم.، خوپه جواب کي مي ورته وويل: تاسي پوهېږئ، ځوک چي حتی په ټوکوکي هم يوه مومن ته د کافرخطاب وکړي، پخپله کافرکيږي. چتې(خير) مي په لاس راکړه چي ځم پرخپله تړه باندي.

ويمبري ورپسې ليکي چي دده جدي خبري اودنوموړي حديث بيانولو ځوان شهزاده بالکل له پارکاله واچاوه. په ځړېدلي مغزي پرخپل ځای

بيرته کښېښنوست اوزياته يې کړه: ˝ماهيڅکله ديوه بخارايي حاجي دغه شان خبره نه ده ليدلې. ˝ ويمبري وايي چي ما په جواب کي ورته وويل چي˝زه بخارايي نه يم بلکي استامبولی يم. ˝ وروسته نوشهزاده ته خپل تورکی پاسپورټ ورښکاره کوي. شهزاده ته دده داکااکبرخان دزوی جلال الدين خان کيسه کوي چي په ۱۸۲۰ع کال په مکه او استامبول کي واود سلطان له خوايې تودهرکلی سوی و. دده پاسپورټ لاس پرلاس کيږي اوحاضرکسان يې اصليت تاييدوي. تردي وروسته دشهزاده وضعه بيخي بدلون مومي. ويمبري ته څوغران ورکوي اورخصتوي يې خوورته امرکوي چي په هرات کي داوسېدلوپه وخت کي هرکله دده حضورته حاضرسي. ويمبري ليکي چي دی وروسته ورحاضرهم سوخوددوهم وارليدني جريان نه بيانوي.

ويمبري وريسې ليکي چي داواقعه خوپه خيرتېره سوه مګرپه هرات کي دده داستوګني په وخت کي هرکله له دغه رازشکمنوپوښتنوسره مخامخ و. فارسيانو، افغانانو او هراتيانو ټولودی انګريزباله اوترټولو سخته يې لادا چي پښتنوده ته د(Eldred Pottinger) په سترګه کتله.

'I SWEAR YOU ARE AN ENGLISHMAN!'

ارمین ویمبري دهرات دوالي شهزاده یعقوبخان په دربارکي
(د۱۸۶۳ع کال اکتوبریانومبر)
په چوکۍ کي ناست شهزاده یعقوبخان ویمبري ته اشاره کړي اووایي:
"والله بالله شما انگلیس هستید". ویمبري، چي لاسونه یې ددوعا په شکل پورته نیولي دي ،پرمځکه ناست دئ اوخنګ ته یې دشهزاده وزیر، ناظرنعیم ناست دئ.
(تصویردارمین ویمبري د Travels in Central Asia له کتاب ۲۷۸مخ څخه کاپي سوئ دئ)

پاټنجرهغه ځوک و،چي دوه واره هرات ته داسونودسوداګرپه توګه ننوتلی وخووروسته دهرات آمرسو.
ویمبري هغه وخت هرات ته رسېدلی دئ چي دغه ښارڅه موده وړاندي دامیردوست محمدخان دلښکرو له خوافتحه سوی او پخپله امیرله دي فتحي سره جوخت جامپ کت کړي دي اوپرځای یې زوی دامیرشیرعلیخان په نامه پاچاسوی اودهرات اداره ددغه نوي امیرد مشرزوی یعقوبخان پرغاړه اچول سوې وه.

ويمبري هرات ته دورتګ دقيقه نېټه نه بيانوي خودوتلونېټه يې د۱۸۶۳ع کال دنومبر پنځلسمه ښوولې ده (۲۸۲مخ) . ده پخپل يوه بل اثر (Sketches of Central Asia) کې ليکلي دي چې په هرات کې يې شپږاوونۍ تيرې کړې دي (وګ: ۳۲۵ مخ) نوله دې څخه ثوک نتيجه اخيستلای سي چې هرات ته به د۱۸۶۳ع کال داکتوبرپه سرکې رسيدلی وي. هرات داميردوست محمدخان له خوا د۱۹۶۳ع کال دمې پر۲۷مه = ۸ ذيحجه ۱۲۷۹هـ ق ترڅه کم يوکال کلابندۍ وروسته ونيول سواواميرپخپله د۱۸۶۳ع کال دجون پرنهمه = ۲۱ذيحجه ۱۲۷۹هـ ق مړ سو. په دې حساب نوويمبري دهرات ترفتحې څلورمياشتې وروسته دغه ښارته رسېدلی دئ. دغه وخت چې ويمبري په هرات کې دئ ، دده له قوله دتېرې جګړې (داميردوست محمدخان اودهرات دواکمن سردارسلطان احمدخان ترمنځ دجګړې) بيانونه لاپه خلکوکې تاوده دي. دويمبري مشهدات ددغه وخت ديوه عيني شاهدليوني کتني دي. دی که څه هم له پښتنوسره جوړنه دئ ، وحشيان اولوټماريې بولي خو بياهم ليکني يې دحالاتوديوه نژدې کتونکي په توګه دپاملرنې وړدي اوزه يې هم په همدې نيامت يوه برخه رانقلوم[8]. ويمبري ليکي چې د هرات ښارورته ډېرتياره اوله ستونزوډک ښکاربدی. دخلکوپه څېرو کې دوحشي فاتحانودظلمونواغېزې نقش وي . هرځای دوروستي اشغال اولوټ وتالان کيسې کېدلې. د هراتيانوپه نظر، دوست محمد خان دهرات کلادکابليو(مقصديې د

کابل داميرلښکردئ . م . هـ) په توره ونه نيوله ، بلکي دهراتي لښکرديوې برخې دخيانت له امله په لاس ورغله. دوی ټينګارکاوه چي

[8] دامشاهدات زماد حاضري ليکني له عمومي هدف سره چنداني سرنه خوري خولوستل به يې يومخيزه بې ګټې نه وي

پردوی باندي ګران شهزاده سلطان احمدته زهرورکړه سوه[9] اومړسو. زوی یې شهنوازخان ، چي پرهراتیانوترانداز زیات ګران و، هغه وخت دلښکرپه خیانت خبرسو، چي دامیردپلټنویوه زیاته برخه تقریباً کلاته داخله سوې وه . دبندي شهزاده اودهغه دخسرترمنځ دمجادلې تریخوالی دویلووړنه و. ترټولوسخت حالت هغه لوټ اوتالاوه چي تراشغال ځوورځي وروسته پیښ سو. دانوهغه وخت دئ چي له کوروځخه تښتېدلي هراتیان بیرته له خپلوشتمنیوسره ښارته ورننوتل اوورسره سم یې ځلورزره افغاني عسکر(مقصدیې دامیردوست محمدخان لښکریان دي. م. هـ) چي دهمدې مقصدله پاره له بیلابیلو قطعاتواوقبیلوڅخه ټاکل سوي وه ، ښارته له بیلابیلوخواوو څخه پرېې دفاع ښاریانوباندي ورتوی سول. ویل کیږي چي هغوی نه یوازي کالي ، وسلې اونورسامانونه اخیستل بلکي هرڅه چي به یې په مخه ورتلل ، لوټول یې . خلک یې مجبورول چي لڅ لغړسي اودغه لڅ لغړښاریان یې په تشوکوروکي پرېښوول . دوی دناروغانوبستري لاورڅیري کړې. دزانګودکوچنیانو جامې ځني وکښلې. ویمبري لیکي : یوه ملا ، چي هرڅه یې لوټ سوي وه ،کیسه کوله چي له ده سره شپیته ټوکه خوراښکلي خطي کتابونه وه چي ټول یې ځني یوورل. په هغوکي یې هغه قرآن ډېرارمان و، چي نیکه یې وربخښلی و. ده له لوټمارو څخه غوښتي وه چي دغه یو کتاب ورپرېږدي ځکه ده له خپل نیکه سره وعده کړې وه چي دتلاوت په وخت کي به دوعاورته کوي . خوکابلي ورته ویلي وه: " زه په کورکي کوچنی زوی لرم ، هغه به ددغه قرآن دتلاوت پروخت دوعاورته وکړي...."

ویمبري تردې کیسووروسته لږڅه واقعبین کیږي اولیکي : " په حقیقت کي دادهري جګړې طبیعي نتایج دي چي حتی په متمدینو

---

[9] سلطان احمدخان د ۱۸۲۳ع کال داپریل پرشپږمه = روژه ۱۲۷۹هـ ق کي مړسو اوزوی یې شهنوازخان دهرات واکي په لاس کي ونیولې

هيوادوكي هم پيښيږي اوله هغه څخه موږبايددافغانانوپرخلاف د افراطي ترتني يوه موضوع جوړه نکړو .ٌ(۲۸۱مخ) . دی زياتوي چي دخواشينۍ خبره داده ، ددې پرځی چي اوس دهراتيانوپرتپوباندي پټې کنبېښوول سي ، داسي ښکاري چي هدف يې دګدايي تردرجي پوري دهغوی نورهم خوارول وي. په داسي يوه سيمه کي چي واکمنان يې بې له شکه غواړي مهم رول ولوبوي ، دوی ته اوس تربل هرچا په کرکه کتل کيږي. هرات اوس ديوه بې تجربې اوبذله ګوهلک په لاس کي دئ. دده روزونکی،دجمشيد يانو خان (مراديې ديعقوبخان خسردئ. م . هـ) له ترمنوسره تفاهم ته رسېدلی دئ چي ديرغلونو په صورت کي به ددې ځای محافظت کوي. ترکمنوخپلي لوټماري ډلي دهرات څوميلۍ ته راغځولي دي . پرکليوباندي ناڅاپي داړې وهي ، لوټوي يې او اوسېدونکي يې له ځانوسره بنديان بيايي.

دشهزاده وزير، چي ناظرنعيم نوميږي ، داسي سړی دئ چي په دوو مياشتوکي يې ځان دومره شتمن کړ، چي په کابل کي يې دځان له پاره دوه کورونه له باغچوسره يوځای رانيول. ده ټول وخت پرځان باندي دعوه جلبان راټول کړي وي[10]. دی ژربې حوصلې کيږي اوکله چي د نوي جوړسوي حکومت په باب ده ته پوښتني اوعريضې ورسيږي ، دی دمخه لاتيار جوړسوی جواب لري: ٌ هرچه پيش بود ٌ. يعني دادپخوا لانجې دي په موږاړه نه لري. دی دومره هېرجن دئ چي کله وده ته دکوم قتل يا غلا قضيه وړاندي سي،دی بياهم هماغه پخوانی جواب تکرار کوي: ٌ هرچه پيش بود ٌ . دګډوډۍ ډېرڅرګندثبوت دادئ چي ځوان سردارله پرله پسي حوالوسره سره نسي کولای دهرات ولايت ماليه را

[10] دعوه جَلب هغه چاته ويل کيږي چي په نورو خلکوناحقه دعوې کوي. په انګرېزي کي ددې کلمې له پاره(litigant & place hunter)ليکلی دئ چي ماپه دعوه جلب ترجمه کړم. هـ)

ټوله کړي . دا ماليه دده دټولوملکي لګښتونو اودقشلې دعسکرو (۱۴۰۰تنه) مصارف پوره کولای سي ... خودهرات ولايت حکومت اوس له دي دونه زياتوعوايدوسره بياهم دومره نيستمن دئ چي په سختۍ سره خپل مصارف پوره کوي . پريوه ډاربدلي ښارباندي په اسانۍ سره حکومت چلېدلای سي خودهرات اداره اوس دومره ناوړه ده چي دعسکرو د لګښتوله پاره اوس له کابل څخه مرسته غوښتل کيږي . کاشکي دوست محمدخان يوکال لانورهم ژوندی وای چي دنوي فتح سوي ولايت حکومت يې سمبال کړی وای اوله افغانستان سره به دهرات يوځای کيدل ممکن سوي وای.

ويمبري زياتوي چي که حالات همداسي روان وي ، دخطربيره به له هره لوري راپيداسي . پرهرات باندي اوس فقط يوڅوبريده په کاردي (مهمه نه ده چي هغه دچاله خواوي) چي هراتيان به لومړی پرخپلو افغانانوباندي وسلې راواړوي . داکاريوازي له شيعه ګانوڅخه ، چي طبيعي ده دفارس پلويان دي ،متصورنه دئ ، بلکي حتی له سنيانو څخه هم متصوردئ ، چي تراوسنيوواکمنانوبه قزلباشان غوره وګڼي.

تردي وروسته ويمبري په هرات کي دميجرټاډ انګليس د فعاليتونو ثناوصفت کوي اوزياتوي چي ديوه افغان په مرسته دګازرګاه سيمي ته ولاړی اوهورې يې دخواجه عبدالله انصاري اودوست محمدخان قبرونه وکتل . دی ليکي چي په دغه وخت کي لاددوست محمدخان قبرلاس نه وهلی پروت و(۲۸۵مخ) .ويمبري له هرات څخه د۱۸۶۳ع کال دنومبرپر۱۵مه مخ پرتهران ووت (۲۸۲مخ) . دی له مشهدڅخه يعقوب خان ته ليک استوي اوپه هغه کي ځوان شهزاده ته دهغه دزيرکتيا او فراست مبارکي وايي اوورته زياتوي چي دی انګليس نه دئ، بلکي در په دېوال ګاونډی يې دئ، يعني اروپايي دئ. دغه راز ورته ليکي چي

دی يومهربان اوخوشخويه شهزاده دئ اوپرخنګ يې ورته زياتوي : ٌ ...
بل واربه ورته داسي مشوره درکړم چي که کوم څوک دمحيطي شرايطو
له امله مجبوروي ستاپه هيوادکي په بدل سوي قيافه سفروکړي ، هڅه
مه کوه چي په عام محضرکي يې پرده ورپورته کړې. ٌ (۲۰۲مخ).

زماخخه لکه چي دويمبري تاريخي بيان اورېدسو. له دې اوږده بيانه مي
مقصددادئ چي زماپه واک کي دويمبري په قلم ليکل سوي دوه
کتابونه راته کوم داسي څرک په لاس نه راکوي ، چي دهغه له مخي دي
څوک ووايي چي ده يعقوب خان په هرات کي کتابونه ورکړي وو.
داخبره ښايي ويمبري کوم بل ځای کړې وي اوکاتونا(Miss.Katona)
به له هغه ځايه پوهېدلې وي. خوزماسره اوس نه دکاتونامقاله سته ، نه
هم دويمبري نورآثارچي دهغه له مخي دي دويمبري په کلکسيون کي
ديعقوبخان له خواپرسوغات سوې پټه خزانه ورغېږم. البته دی له ځان
سره په دې سفرکي دخطي کتابويوه پلنډه لري چي دی يې دخپل سفر
خورا ارزښتناکه بريا(the most precious result)بولي او په خورا
دقت سره يې ساتنه کوي (**۲۵۷**مخ) . يووخت چي هرات ته دتګ په لار
کي دمرغاب له سينده پوري وزي ، دکتابودغه خورجين په دې خاطرله
ځانه ليري کوي اود اوبښ پر شايې ايږدي چي اوبه زيان ورونه رسوي. (
مخ). خودی له يعقوبخان څخه دخطي کتابودترلاسه کولو خبره نه کوي
. دی وايي چي يعقوب خان ځوغرانه ورکړه اودبياليدني امريې ورته
وکړ. له امکانه ليري نه ده چي دبياليدوپه وخت کي به يې خطي کتابونه
ورکړي وي . خوددې خبري دثبوت له پاره ما(هوتک) څه ونه موندل.
لکه تاسي چي په وړاندي مخونوکي ولوستل ، دهنګري دعلومو
اکاډيمۍ دختيځ څانګي په کتابتون کي دويمبري کلکسيون چي ما
وکوت ، په هغه کي يوولس ټوکه پارسي خطي نسخې سته (وګ : د

همدي ليکني مخ) . خیر،دابحث به سمدلاسه همدلته پرېږدم اود نويو مدارکو دموندلو تر وخته به منتظر پاته سم.

ويمبري ماته جالب اوخوراسخت سرى سړى ښکاره سو. دى يوځاى دخپل دغه اوږده اوستومانوونکي سفرپه باب وايي چي داسفرېې د هنګري دعلوموااکاډيمۍ له خوا يوماموريت(mission) و(۳ او ۴مخونه) . داچي څه راز ماموريت و، ډېرڅرګندنه دئ . په دغو کلونوکي دافغانستان په ګډون دمنځنۍ اسياټوله سيمه په اروپايي مسافروډکه ده چي قيافې يې بدلي کړې دي اوسفرونه کوي . ويمبري يوله هغوڅخه دئ . دى چي د۱۸۶۴ع کال دجنورۍ په ۱۹مه تهران ته رسيږي ، سيده دترکيې سفارت ته ځي (۲۰۳مخ) ، په تهران کي د انګلستان په سفارت کي دملکې نماينده (Mr.Alison) ورسره ګوري اوداسماعيل افندي (دپارس په دربارکي شارژدافير) په مرسته له پاچاناصرالدين شاه سره رسمي کتنه کوي (۲۰۴مخ). هغه ته دهرات دنيولو بلنه ورکوي خوپاچا ددې خوږې مرۍ له پاره داشتهانه لرلوپلمه وړاندي کوي.په تهران کي له نوروارورپايانوسره هم ليده کاته کوي. په پاى کي چي د۱۸۶۴ع کال دجون پر۴مه لندن ته رسيږي غواړي دخپل سفرداستان په انګلستان کي (Royal Geographical Society of England) ته وړاندي کړي . دى وايي چي ددې کارسپارښتنه يې دوستانوورته کړې وه (۲۰۷مخ) . خودخپل اثر(Travels in Central Asia) په سريزه کي دخپل دغه سفرپه باب ليکي :

" ... په دې خبره ټول پوهيږي چي هنګري ژبه دژبوپه هغه ډله پوري اړه لري چي التايي(Altaic) نوميږي خوداچي په هغه کي بياپه فينلينډي (Finish) ښاخ پوري تړلې ده که په تارتاريک (Tartaric) ښاخ پوري ؟ يوه داسي پوښتنه ده چي دجواب انتظارباسي . دغه پوښتنه ياخبړنه

موږهنګريانوته هم له علمي اړخه اوهم له ملي نظره په زړه پوري ده او ختيځ ته زمادسفراساسي محرک اوسبب همداموضوع وه . " (vii,viii) مخونه) .ما(هوتک)چي دده پردوواثارو(Travels in Central Asia) او (Sketches of Central Asia) مروروکړ، دهنګري ژبي په باب مي دطرحه سوي جواب غوښتونکي پوښتني په برخه کي څه ونه موندل.

Download from; aghalibrary.com